

Jaana Alanen

Voimaannuttava lastenkirja

Kirjastosta työkaluja perhetyöhön

Opinnäytetyö

Syksy 2014

SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelma

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Kirjasto- ja tietopalveluala

Tekijä: Jaana Alanen

Työn nimi: Voimaannuttava lastenkirja: kirjastosta työkaluja perhetyöhön

Ohjaaja: Sari Mäkinen-Laitila

Vuosi: 2014

Sivumäärä: 78

Liitteiden lukumäärä:3

Opinnäytetyön lähtökohtana oli ajatus voimaannuttavasta lastenkirjasta eli siitä, miten kirjallisuuden avulla voidaan saada voimaannuttavia kokemuksia. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten lastenkirjallisuus ja erityisesti kuvakirjat voisivat toimia työkaluna perhetyössä sekä selvittää millaista yhteistyötä kirjasto voisi tehdä sosiaalitoimen ja perhekeskuksen kanssa perhetyön kannalta.

Teorian avulla osoitettiin, miten lastenkirjat ja etenkin kuvakirjat voivat auttaa perheitä ja erityisesti lapsia käsittelemään heitä kohdanneita vaikeita asioita lapselle hellävaraisella tavalla. Lisäksi teorian avulla käytiin läpi perhetyön muotoja, toimintatapoja ja tavoitteita.

Tutkimuksen empiirinen osa toteutettiin teemahaastatteluina. Toive opinnäytetyöstä tuli Kurikan sosiaalitoimelta ja tästä syystä haastattelut toteutettiin pääosin Kurikassa. Tutkimusta varten haastateltiin yhteensä seitsemää perhetyöntekijää Kurikan sosiaalitoimessa ja perhekeskuksessa sekä yhteensä kirjastotyöntekijää Kurikan kaupunginkirjastossa ja Jalasjärven kunnankirjastossa. Haastattelujen avulla selvitettiin perhetyöntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia lastenkirjallisuudesta, kirjaston palveluista sekä lukemisen hyödyistä. Kirjastotyöntekijöiden haastattelujen avulla selvitettiin muun muassa sen, mitä palveluja kirjastolla on tarjota lapsiperheille ja perhetyön tueksi.

Tutkimusta varten tehdyissä teemahaastatteluissa selvisi, että perhetyöntekijöillä on hyvä käsitys lastenkirjallisuudesta ja sen tehtävistä sekä lukemisen hyödyistä ja heidän näkemyksensä ovat hyvin verrattavissa teorian ja kirjastotyöntekijöiden esille tuomiin näkemyksiin. Perhetyöntekijät käyttävät kirjaston palveluja työssään etenkin pikkulapsiperheiden kanssa ja palveluita myös suositellaan asiakkaille. Kirjaston palvelujen ja kirjallisuuden käyttö riippui aina asiakkaan tarpeista ja perhetyön tavoitteista. Kirjastotyöntekijöiden haastatteluissa kävi hyvin ilmi, millaisia palveluja kirjastot lapsiperheille tarjoavat ja miten ne voivat olla perheen hyvinvointia edistäviä. Haastatteluissa selvisi myös, että kirjasto ja sosiaalitoimi tai perhekeskus eivät olleet tehneet sovittua yhteistyötä Kurikassa perhetyöhön liittyen, mutta siihen oltiin mielellään valmiita ja muutamia yhteistyöehdotuksia keksittiin.

Avainsanat: lastenkirjallisuus, kuvakirjat, kirjastopalvelut, voimaantuminen, kirjallisuusterapia, perhetyö, yhteistyö

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Library and Information Services

Author/s: Jaana Alanen

Title of thesis: The empowering children's book: tools for family work from libraries

Supervisor(s): Sari Mäkinen-Laitila

Year: 2014

Number of pages: 78

Number of appendices: 3

The starting point of my thesis was the idea of an empowering children's book. The main objective of this study was to find out how literature could be used as a tool in family work and what co-operation libraries could do with social services and a family centre to support family work.

The theoretical part of my thesis focuses on showing how children's literature and especially picture books could be used as a coping strategy with children and their families. In this context, I brought up the therapeutic uses of literature as well as the main function of children's literature and the reading process. In addition, I explain what family work consists of and what its purposes are. The empirical part of my thesis was conducted as semi-structured interviews. The original idea of this thesis came from the social services of Kurikka and the interviews were conducted mainly in Kurikka. I interviewed seven family workers of social services and family centre in Kurikka and in addition two librarians at Kurikka City Library and Jalasjärvi Municipal Library. The purpose of the interviews was to find out what family workers thought of the function of children's literature and reading and if they had used library services to support family work. In addition, the purpose was to find out what services libraries can offer to families with small children and what co-operation libraries and social services or the family centre could do to support family work.

The interviews showed that family workers had a good overall perception of children's literature and the benefits of the reading process and that it is comparable to what one of the librarians interviewed said and what was brought up in the theoretical part of the thesis. Family workers used literature and library services whenever it suited the needs of the customer and the purposes of the family work in question. Family workers also recommended library services to their customers whenever possible. In addition, the interviews showed that, in Kurikka, the library and social services and the family centre had never done any predetermined co-operation in family work, but the interviewees were willing to do so in the future and they also came up with a few ideas for co-operation.

Keywords: children's literature, picture books, library services, empowerment, bibliotherapy, family work, co-operation

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
1 JOHDANTO.....	6
2 TAUSTAA.....	8
2.1 PALMIKKO-hanke.....	8
2.2 Perhetyö Kurikassa.....	9
2.2.1 Kurikan perhekeskuksen ja sosiaalitoimen perhetyö.....	10
2.2.2 Perhekeskuksen toimintamalli.....	10
3 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET.....	11
4 VOIMAANTUMINEN.....	13
4.1 Voimaantuminen käsitteenä.....	13
4.2 Voimaantuminen prosessina.....	13
4.3 Voimauttava valokuvaus esimerkkinä.....	14
5 PERHETYÖ.....	16
5.1 Perhetyön määritelmää.....	16
5.2 Varhainen tuki, kriisiperhetyö ja korjaava perhetyö.....	17
5.3 Perhetyön kontekstisidonnaisuus.....	18
5.4 Perhetyön työmuodot ja toimintatavat.....	20
5.5 Toiminnalliset ja taidelähtöiset työmenetelmät.....	22
6 LASTENKIRJALLISUUS JA KIRJALLISUUSTERAPIA.....	24
6.1 Lastenkirjallisuus lyhyesti.....	24
6.2 Kuvakirja kirjallisuudenlajina.....	25
6.3 Kuvakirjan monta tehtävää.....	27
6.4 Satu kirjallisuudenlajina.....	29
6.5 Kirjallisuusterapia käsitteenä.....	31
6.6 Kirjallisuusterapia prosessina.....	33
6.7 Lasten ja nuorten kirjallisuusterapia.....	34
6.7.1 Sadun hoitava voima.....	37
6.7.2 Kuvakirjan mahdollisuuksia.....	39

6.7.3 Käytettävien kirjojen valinta ja etsiminen	41
7 TUTKIMUSMENETELMÄT	43
7.1 Haastattelu tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmänä.....	43
7.2 Ryhmähaastattelu vai yksilöhaastattelu?	44
7.3 Haastattelujen toteuttaminen	45
8 HAASTATTELUJEN TULOKSET	47
8.1 Perhetyöntekijöiden haastattelut	47
8.1.1 Taustoitus	48
8.1.2 Kirjaston palvelujen käyttö	48
8.1.3 Lastenkirjallisuus ja lukeminen	50
8.1.4 Perhetyön työmenetelmät	52
8.1.5 Teemapaketit.....	54
8.1.6 Yhteistyö kirjaston kanssa	55
8.2 Kirjastotyöntekijöiden haastattelut.....	57
8.2.1 Taustoitus	58
8.2.2 Kirjaston tarjoamat palvelut.....	59
8.2.3 Lastenkirjallisuus ja lukeminen	60
8.2.4 Teemapaketit.....	62
8.2.5 Yhteistyö sosiaalitoimiston ja/tai perhekeskuksen kanssa	63
8.3 Raison Lainaa kirjastosta perhevalmentaja –palvelu	63
9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	65
LÄHTEET	69
LIITTEET.....	72
LIITE 1: Haastattelurunko: perhetyöntekijät.....	1
LIITE 2: Haastattelurunko: kirjastotyöntekijät.....	1
LIITE 3: Lista teemapakettien aiheista.....	1

1 JOHDANTO

Tutkimuksen lähtökohta on ajatus voimaannuttavasta lastenkirjasta ja kirjallisuuden kautta tapahtuvasta voimaantumisen eli lyhyesti sanottuna elämänlaadun ja -hallinnan kohentumisesta tai omien voimavarojen löytymisestä. Kirjallisuus ja lukeminen voivat auttaa käsittelemään syviäkin tunteita lapselle hellävaraisella tavalla. Kirjallisuus voi myös edistää lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja siten johtaa molemminpuoliseen voimaantumisen kokemukseen.

Alkuperäinen toive tutkimuksesta ja samalla opinnäytetyöni aihe tuli Kurikan sosiaalitoimistolta. Idea oli esitetty Kurikan kaupunginkirjastolle ja sitä kehitettiin eteenpäin työharjoitteluni aikana Kurikan kaupunginkirjastossa. Tutkimukseni taustalla on Kurikan sosiaali- ja terveystoimen yhteistyönä toteuttama PALMIKKO-hanke: Tukea perheille lasten kasvattamiseen v. 2013–2016. Ensimmäinen ajatus oli toteuttaa sosiaalitoimiston toiveesta esite tai listaus voimaannuttavista lastenkirjoista, joita voitaisiin käyttää työkaluna perhetyössä. Lopulta tutkimukseni aiheeksi selkiytyi tavoite selvittää, miten kirjallisuus voisi toimia työkaluna perhetyössä. Tavoitteena oli myös selvittää, miten perhetyöntekijät voisivat hyödyntää kirjaston palveluja perhetyössä ja millaista yhteistyötä kirjasto ja sosiaalitoimisto voisivat tehdä perhetyön näkökulmasta. Nämä ovat myös työn keskeiset tutkimuskysymykset.

Teorian avulla pyrittiin osoittamaan, miten lastenkirjat ja etenkin kuvakirjat voivat auttaa perheitä ja erityisesti lapsia käsittelemään heitä kohdanneita vaikeita asioita kuten avioeroa tai sairauksia sekä miten lastenkirjallisuus voi antaa voimavaroja. Tässä yhteydessä tuotiin esille kirjallisuusterapeuttisten menetelmien käyttöä sekä esimerkiksi lukemisprosessin hyötyjä. Lisäksi käytiin läpi lastenkirjallisuuden muotoja ja tehtäviä. Teoriaosuudessa käytiin läpi myös perhetyön muotoja, toimintatapoja ja tavoitteita, jotta kävisi ilmi, miten perheitä perhetyön avulla autetaan ja miten kirjallisuus ja kirjasto voisivat toimia yhtenä perhetyön työkaluna.

Tutkimusmenetelmänä on teemahaastattelu. Tutkimusta varten haastateltiin Kurikan sosiaalitoimen ja Perhekeskuksen perhetyöntekijät sekä Kurikan kaupunginkirjastosta ja Jalasjärven kunnankirjaston lasten- ja nuortenkirjastotyötä tekevät työntekijät. Tavoitteena oli haastattelujen avulla muun muassa kartoittaa perhe-

työntekijöiden käsityksiä, näkemyksiä ja kokemuksia lastenkirjallisuudesta ja kirjaston palveluista, niiden käytöstä ja hyödyistä sekä lukemisen hyödyistä. Kirjasto-työntekijöiden haastattelujen tavoitteena oli saada ammatillista näkemystä kirjaston palveluista lapsille ja lapsiperheille sekä myös lastenkirjallisuuden tehtävistä ja lukemisen hyödyistä. Lisäksi molemmilta haastateltavilta ammattiryhmiltä toivottiin ideoita yhteistyölle.

2 TAUSTAA

2.1 PALMIKKO-hanke

Tutkimukseni taustalla on Kurikan sosiaali- ja terveystoimen yhteistyönä toteuttama PALMIKKO-hanke: Tukea perheille lasten kasvattamiseen v. 2013–2016 – sosiaali- ja terveystoimen, varhaiskasvatuksen, koulu- ja vapaa-aikatoimen, seurakuntien ja kolmannen sektorin yhteistoimintana. Hankkeessa on lisäksi yhteistyökumppaneina muun muassa Terveystoimen ja hyvinvoinnin laitos (THL) sekä Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL). Suunnittelin tutkimustani yhdessä muun muassa PALMIKKO-hankkeen projektikoordinaattori Virpi Pihlajamäen kanssa ja hankkeen tavoitteet ovat osittain yhteneväisiä oman tutkimukseni tavoitteiden kanssa.

Hankkeen tavoitteena on luoda palveluverkosto ja kehittää uusia nykypäivän vanhemmille sopivia toimintatapoja ja ohjausmalleja tukemaan perheitä, joihin perhekeskuksen ennaltaehkäisevän perhetyön palvelut eivät riitä, mutta joissa eivät täyty lastensuojelun aloittamisen kriteerit. Lisäksi tavoitteena on ollut lisätä ja vahvistaa lapsiperheiden osallisuutta palvelujärjestelmässä ja tuoda palveluja perustasolle lasten kehitysympäristöihin (esim. kotiin, päivähöitoon, kouluun). Perheiden varhainen tukeminen lasten kasvatuksessa sekä perheiden omien voimavarojen esiin nostaminen on ollut myös yksi tärkeä tavoite hankkeessa. Hanketavoitteiden painopisteiden valintaan vaikutti sosiaali- ja terveystoimen huoli murrosikäisten lisääntyneestä tuen tarpeesta. (PALMIKKO-hankkeen hankeraportti 2014, 3.) PALMIKKO-hankkeen projektikoordinaattorin Virpi Pihlajamäen (2010) mukaan tärkeää onkin tukea lasta jo uhmaiässä, sillä murrosiässä ilmenevät ongelmat ovat usein seurausta aikaisemmasta tuen puutteesta.

Hankkeen tavoitteet, kuten perheiden varhainen tukeminen, voimavarojen esiin tuominen, osallisuuden lisääminen sekä palvelujen tuominen lasten kehitysympäristöihin ovat johdatelleet sitä, minkälaisiin koulutuksiin ja toimintaan hankkeen kautta on ryhdytty. Yhtenä esimerkkinä PALMIKKO-hankkeessa järjestetyistä koulutuksista voisi mainita PALMIKKO-päivät, joissa kouluttajana on toiminut Arja Hastrup, THL:n *Lapset, nuoret ja perheet* -yksikön kehittämisspäällikkö. Hastrup on

ollut mukana hankkeessa alusta asti, ja THL yhteistyön kautta hankkeeseen on saatu valtakunnallisia visioita ja asiantuntijuutta. Toisena esimerkkinä toimii voimauttava valokuvaus -koulutus, johon osallistui kaksi perhekeskuksen ja kaksi lastensuojelun työntekijää. Kouluttajana oli kyseisen menetelmän kehittäjä, sosiaali- ja taidekasvattaja Miina Savolainen. Koulutuksen saaneet työntekijät voivat hyödyntää uutta työmenetelmää laajasti perhekeskuksen ja sosiaalitoimen toiminnoissa sekä omassa työssään että ylisektorisesti. (PALMIKKO-hankkeen hankeraportti 2014, 5–6.) Pihlajamäen (2010) mukaan menetelmä on jo tuonut mukanaan avaavia kokemuksia perhetyössä, kuten esimerkiksi ”Mikä teillä menee hyvin?” -näkökulman.

Lokakuussa 2014 PALMIKKO-hankkeessa alkoi THL:n muokkaama koulutusprosessi, joka perustuu varhaiseen avoimeen yhteistoimintaan (VAY). Koulutuksen tavoitteena on muun muassa varhaisen avoimen yhteistoiminnan kulttuurin rakentuminen, lapsi- ja perhepalveluiden yhteinen moniammatillinen osaaminen sekä ylisektorinen kehittämis- ja koulutusrakenne. Koulukseen osallistuu sekä työntekijöitä että esimiehiä. (PALMIKKO-hankkeen hankeraportti 2014, 7.) Koulutusprosessiin kuuluu Huolen puheeksi ottamisen kouluttajakoulutus, jonka Pihlajamäki (2010) toivoo jäävän toimintaan, vaikka hanke joskus loppuukin. Tavoitteena on moniammatillinen palvelukokonaisuus, jossa lopetettaisiin oman sektorin ”tämä ei kuulu meille” –ajattelu. Moniammatillisessa tiimissä voi konsultoida työtovereita ja toinen saattaa kiinnittää huomiota eri asioihin. Pihlajamäen (2010) mukaan kyse on ”koppien nappaamisesta”, napataan huoli ja kerätään perheen ympärille tukea. Jos vaa’an toisessa kupissa on huoli tai riski ja toisessa voimavarat, niin selvitetään kumpi kuppi painaa enemmän. Saattaa olla, ettei huoli olekaan niin suuri ja voimavaroja on tiedostettua enemmän. Tavoitteena on luoda perheen voimavaroja tukevia palveluja.

2.2 Perhetyö Kurikassa

Tutkimuks keskittyi perhetyöhön ja kirjastopalvelujen järjestämiseen Kurikassa, ja seuraavassa pyritään lyhyesti selvittämään, miten perhetyö on järjestetty Kurikan sosiaalitoimessa ja Kurikan Perhekeskuksessa.

2.2.1 Kurikan perhekeskuksen ja sosiaalitoimen perhetyö

Sekä Kurikan perhekeskus että sosiaalitoimi ovat osa JIK ky:tä. JIK ky on Jalasjärven ja Ilmajoen kuntien sekä Kurikan kaupungin yhdessä perustama liikelaitoskuntayhtymä, joka tuottaa terveyden- ja vanhustenhuollon, ympäristöterveydenhuollon sekä Kurikan kaupungin sosiaalitoimen palveluja (JIK Ky a). Syksyllä 2014 Kurikan Perhekeskuksessa sekä sosiaalitoimessa työskenteli yhteensä yhdeksän perhetyöntekijää. Kurikan Perhekeskuksessa ennaltaehkäisevää perhetyötä teki kaksi perheohjaajaa. Kurikan sosiaalitoimen lastensuojelun perhetyötä teki yhteensä seitsemän perheohjaajaa, joista kaksi intensiivistä perhetyötä. Yksi sosiaalitoimen lastensuojelun perhetyöntekijä teki sekä lastensuojelun perhetyötä että ennaltaehkäisevää perhetyötä. (Pihlajamäki 2014.)

2.2.2 Perhekeskuksen toimintamalli

Jokaisessa JIK ky:n kunnassa toimii perhekeskus, johon kuuluvat neuvolatoiminnan lisäksi perheneuvolan, psykologin, puhe- ja toimintaterapeutin sekä perhetyöntekijöiden ja -ohjaajien palvelut. Perhekeskuksen toimintamallin perustana on moninainen yhteistyö. Perheet voivatkin tarpeidensa mukaan hyödyntää perhekeskuksissa toimivan moniammatillisen tiimiin ammattitaitoa. Tiimiin kuuluvat terveydenhoitajat, lääkäri, psykologi, perheneuvolan työntekijä, puheterapeutti, perhetyöntekijä ja perheohjaaja. Palvelu on kokonaisvaltaista, sillä myös erityistyöntekijöiden palvelut ovat osana peruspalvelua. (JIK Ky b.)

Perhekeskuksen toiminnan taustalla on ajatus, että tukemalla vanhemmuutta voidaan turvata hyvää lapsuutta. Erilaiset vanhemmuutta tukevat palvelut on perhekeskuksissa koottu yhteen, jonka ansiosta niin tuen antaminen kuin saaminenkin on perheille helpompaa. Moniammatillinen toiminta myös mahdollistaa perheiden kokonaisvaltaisen tukemisen. (JIK Ky b.)

3 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

Perhetyöntekijät ovat työssään tekemisissä hyvin erilaisten lapsiperheiden kanssa. Perheen jokainen jäsen on oma yksilönsä ja vaikuttaa omalta osaltaan perheen dynamiikkaan. Perheillä on erilaisia ongelmia, huolia ja tarpeita, joihin perhetyöllä yritetään löytää ratkaisuja. Tästä syystä perhetyöntekijän työkalupakissa on hyvä olla monenlaisia työkaluja ja toimintatapoja, jotta löydettäisiin oikeat tavat ja välineet perheen auttamiseen. Tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena oli selvittää, miten kirjallisuus voisi toimia tällaisena työkaluna sosiaalitoimen ja perhekeskuksen perhetyössä. Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, miten kirjallisuus ja lukeminen voivat johtaa voimaantumisen kokemukseen ja tunteeseen ja miten lapsiperheet voivat käsitellä ongelmatilanteita kirjallisuuden välityksellä.

Tämän lisäksi tutkimuksen tavoitteena oli selvittää mitä palveluja kirjastolla on tarjota perhetyöntekijöille sekä heidän asiakkailleen perhetyön onnistumisen avuksi. Kirjasto on puolueeton, ei-leimaava, ilmainen ja kaikille avoin palvelu. Kirjaston palvelut tuntiessaan perhetyöntekijä voi vieraillla kirjastossa asiakkaan kanssa tai ohjata hänet kirjastoon, jos hän kokee toimintatavan sopivan asiakkaalle. Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, mitä palveluja kirjasto tarjoaa lapsiperheille ja miten hyvin perhetyöntekijät tuntevat kyseisiä palveluita. Tavoitteena oli myös selvittää, puuttuuko kirjastosta jotain perhetyön näkökulmasta tarpeellista palvelua. Tähän liittyen yhtenä tavoitteena oli lisäksi etsiä valmiita malleja kirjaston ja sosiaalitoimen (tai perhekeskuksen) yhteistyöstä ennen kaikkea perhetyön kannalta, eli selvittää mitä on jo tehty sekä ideoida uusia toimintamuotoja yhteistyöstä eli selvittää, mitä voitaisiin tehdä. Kirjasto on kunnan oma palvelu, joten toimivan yhteistyön myötä pystyttäisiin hyödyntämään kunnan omia työntekijöitä sen sijaan että käytettäisiin esimerkiksi ostopalveluita.

Tutkimuksen lähtökohtana oli voimaannuttava lastenkirja, joten yksi tutkimuksen tavoitteista oli myös lukemisprosessin hyötyjen esiin tuominen. Kurikassa, kuten monella muullakin paikkakunnalla kirjasto tekee paljon yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen kanssa. Perhetyö on kuitenkin yksilökohtaisempaa kuin varhaiskasvatus. Esimerkiksi kirjaston perinteiseen satutuokioon verrattuna perhetyön tavoitteena voisi olla opettaa vanhempia lukemaan yhdessä lapsen kanssa eli

edistää vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta. Kirjaston satutuokioon osallistamalla voi kuitenkin oppia lapselle lukemisesta ja vuorovaikutuksesta. Tutkimuksen tavoitteena oli myös selvittää lastenkirjallisuuden tehtäviä. Perhetyöntekijöiden ja kirjastotyöntekijöiden haastattelujen avulla pyrittiin selvittämään heidän ajatuksiin ja näkemyksiään lukemisen hyödyistä. Lukemisprosessin hyödyt ja lastenkirjallisuuden tehtävät toimivat tukena ajatukselle voimaannuttavasta lastenkirjasta ja kirjallisuuden hyödyntämisestä erilaisissa elämäntilanteissa.

Yksi esimerkki kirjaston tarjoamista palveluista on lasten kuvakirjoista (ja saduista) kootut teemapaketit. Kurikan kaupunginkirjaston toivomuksesta tarkoituksena oli myös kehittää kirjastoon uusia teemapaketteja jo olemassa olevien teemapakettien lisäksi tai niiden korvaajiksi. Tutkimuksen avulla pyrittiin selvittämään, mistä aiheista teemapaketteja olisi hyvä olla perhetyön näkökulmasta.

4 VOIMAANTUMINEN

4.1 Voimaantuminen käsitteenä

Englanninkielinen käsite "empowerment" suomennetaan näkökulmasta riippuen yleisimmin voimaantumiseksi, valtaistumiseksi tai voimavaraistumiseksi. Liisa Hokkanen käsittelee artikkelissaan empowerment-käsitettä sosiaalityön näkökulmasta. Hokkanen (2009, 329) esittää, että käsitteen voi kääntää kantasanojen "valta" ja "voima" kautta siten, että voimaantuminen on yksilöllisesti painottunut ja valtaistuminen taas yhteisöllisesti painottunut. Vilen ym. (2010, 26) lähestyvät käsitettä perhetyön näkökulmasta ja lisäävät mahdollisiksi käännoiksi vielä vahvistumisen sekä ihmisen sisäisen voimantunteen kasvun. Tässä tutkimuksessa käytetään käännoistä *voimaantuminen*. Hokkasen (2009, 331) mukaan valtaistumisessa keskeistä on yhteiskunnallinen tai yksilön elämään liittyvä vääryys tai eriarvoisuus, joka tiedostetaan ja jonka poistaminen on valtaistumisen päämäärä. Vilén ym. (2010, 26) esittävät, että perhetyössä valtaistuminen voidaan nähdä esimerkiksi perheen kasvaneena kykynä kantaa vastuuta. Hokkanen (2009, 331–333) jatkaa, että voimaantumisessa keskeistä on yksilön tai ryhmän oma kokemus muutosta vaativasta olotilasta. Voimaantumisessa pyritään siihen, että ihminen löytää itsestään tarvittavan muutosvoiman. Hokkanen toteaa, että valtaistuminen voi myös johtaa voimaantumisen tunteisiin, joten käsitteet eivät ole vastakkaisia tai toisiaan poissulkevia.

4.2 Voimaantuminen prosessina

Voimaantuminen voi olla päämäärä tai prosessi. Hokkasen (2009, 319) mukaan sosiaalityössä se nähdään yleensä prosessina, jossa tähdätään muutokseen. Lähtökohta tässä prosessissa on se, että tunnistetaan ja tiedostetaan epätydyttävä tilanne tai olotila, johon kaivataan muutosta. Päämääränä on tilanne, joka koetaan lähtökohtaa paremmaksi ja miellyttävämmäksi. Perhetyössä voimaantuminen pyritään saavuttamaan niin, että perhe säilyy tasapainossa. Voimaantuminen ei siis saa tapahtua toisen perheenjäsenen kustannuksella. Usein yhden perheenjäse-

nen voimaantuminen kuitenkin luo eräänlaisen voimaantumisen ketjun ja voimaantumisen tunteita ja kokemuksia syntyy myös perheenä kokonaisuudessaan. (Vilén ym. 2010, 26.) Kukaan ei voi voimaantua toisen puolesta, mutta toisia voi auttaa tässä prosessissa tarpeen ja voimien mukaan.

Voimaantumisessa on kyse omien voimavarojen löytämisestä ja vahvistamisesta sekä niiden käyttöönotosta. Psykologi Anita Ankkuri-Ikonen toteaa Tehy-lehden haastattelussa (Perttula 2014, 31), että voimaantunut ihminen saa voimaantuesaan takaisin jotain sellaista, minkä on menettänyt tai kadottanut. Ankkuri-Ikonen (Perttula 2014, 31) mukaan voimaantuminen voi myös tarkoittaa elämistaitojen oppimista ja ihmisenä kehittymistä niin, että ihminen kokee olevansa sisäisesti vahva ja tasapainossa itsensä ja ympäristönsä kanssa. Myös perhetyön näkökulmasta voimaantuminen voi näkyä perheenjäsenissä monella tavalla (Vilén ym. 2010, 26). Kyse voi olla lisääntyneestä hyvinvoinnista ja elämänhallinnan tunteesta. Arki ja vuorovaikutus perheenjäsenten välillä saattavat sujua paremmin.

4.3 Voimauttava valokuvaus esimerkkinä

Valokuvaaja sekä taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolainen on kehittänyt voimaantumisen käsitteeseen perustuvan sosiaalipedagogisen menetelmän, voimauttavan valokuvan. *Maailman ihanin tyttö* (2008) -kirjassa Savolainen kuvaa kymmenen lastenkodissa varttuneen tytön ja Savolaisen vuosikymmenen jatkunutta valokuvausprosessia. Savolainen (2008, 146) kertoo, kuinka on nähnyt työssänsä, kuinka huostaan otetut lapset ovat jo aivan pieninä joutuneet kantamaan vastuuta aikuisten tunteista ja tarpeista ja ovat samalla menettäneet oman lapsuutensa. Lapsi ei ole saanut kokea olevansa rakkauden ja huomion keskipisteenä ja hän kokee itse olevansa syyllinen hänelle tapahtuviin asioihin. Savolaisen (2008, 146) sanoin ”koska hänestä ei ole pidetty huolta, hän ei voi todella tuntea olevansa rakastamisen ja huolenpidon arvoinen”.

Voimauttava valokuva -menetelmää kehittäessään Savolainen oli pohtinut, voisiko hän valokuvaamalla näyttää lapselle sen hyvän, jonka hän tässä näkee (Savolainen 2008, 147). Valokuvaamalla voi taltioida hetkiä, jotka henkilö voi kokea tunnetasolla merkityksellisiksi. Savolaisen (2008, 165) mukaan nähdyksi ja kohdatuksi

tuleminen kertoo lapselle, että hän on arvokas muille sellaisena kuin on, tunteineen ja tarpeineen. Voimautuminen (tai voimaantuminen) merkitsee itsestään lähtöisin olevan sisäisen tunteen kasvamista. Savolainen (2008, 178) näkee, että ”lapsen täytyy saada kokea olevansa maailman ihanin lapsi, korvaamattoman ainutlaatuinen omalle perheelleen”. On äärettömän tärkeää, että tämän tunteen ja kokemuksen saavuttamiseen tehtäisiin jokaisen lapsen kohdalla töitä. Voimauttava valokuva voi auttaa siinä, olisiko myös lastenkirjasta siihen?

5 PERHETYÖ

5.1 Perhetyön määritelmää

Perhetyö on työntekijän ammatillista, tavoitteellista työskentelyä perheen tukemiseksi erilaisissa elämäntilanteissa. Perhetyöllä voidaan tilanteesta ja organisaatiosta riippuen tarkoittaa lastensuojelullisia, perheterapeuttisia tai preventiivisiä eli ennaltaehkäiseviä palveluja. Perhetyö on toisaalta perheiden tukemista esimerkiksi vanhemmuudessa ja lastenkasvatuksessa, toisaalta taas perheiden laajempaa tukemista ja puuttumista perheiden elämään erilaisten virallisten väliintulojen avulla. (Järvinen ym. 2012, 12.) Perheen omien voimavarojen tunnistaminen ja vahvistaminen sekä perheiden tukiverkoston vahvistaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen ovat myös tärkeä osa perhetyötä (Järvinen ym. 2012, 16; Rönkkö & Rytönen 2010, 40–41).

Perhetyötä voidaan tehdä monissa eri toimintaympäristöissä ja monilla eri elämäntilanteilla. Se voi olla kuntien järjestämää sosiaalitoimen perhetyötä, neuvoloitten, päiväkotien ja koulun perhetyötä tai esimerkiksi kolmannen sektorin järjestöjen (esimerkiksi Mannerheimin Lastensuojeluliitto tai Ensi- ja turvakotien liitto) ja seurakuntien perhetyötä. (Rönkkö & Rytönen 2010, 27.) Perhetyö näyttäytyy eri tavalla sosiaalityössä, hoitotyössä, laitoksissa, kotihoidossa ja varhaiskasvatuksessa (Järvinen ym. 2012, 12). Perhetyö voi olla osana perustyöhön kuuluvia työmuotoja, esimerkiksi koulussa tai päiväkodissa tai sillä voi olla oma itsenäinen tehtävänsä, työmuotonsa ja työntekijänsä, esimerkiksi sosiaalityössä (Rönkkö & Rytönen 2010, 31).

Perhetyön toimintaympäristöjen moninaisuuden lisäksi myös perhetyön ammattilaiset voivat edustaa monia erilaisia ammattiryhmiä ja -nimikkeitä (Rönkkö & Rytönen 2010, 27). Perhetyöntekijän ammattinimike ei ole laillistettu eikä siihen vaadittavaa koulutustakaan ole laissa määritetty, mutta useimmiten perhetyöntekijän ammattinimikkeellä työskentelevillä on sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto (sosionomi). Muutkin koulutusohjelmat ovat mahdollisia, mutta yleensä perhetyön ammattinimikkeellä toimimiseen vaaditaan vähintään sosiaali- ja terveysalan perustutkinto eli lähihoitajan ammatti. (Vilen ym. 2010, 24.)

Perhetyö on määritelty lastensuojelulaissa yhdeksi avohuollon tukitoimeksi ja siihen kohdistuu erilaisia lastensuojelullisia tavoitteita kuten esimerkiksi huostaanottojen väheneminen (Järvinen ym. 2012, 13). Toimintamuotona perhetyö on jo vaikiintunut osaksi kuntien palvelua, mutta jokainen kunta voi itse päättää, millaisia palveluja tai palvelumuotoja he kuntalaisilleen tarjoavat. Näin ollen palveluiden tarkemmat sisällöt voivat kunnissa vaihdella melkoisesti. Tarjottaviin palveluihin voi vaikuttaa esimerkiksi kunnan organisaatorakenne. (Vilén ym. 2010, 29.)

5.2 Varhainen tuki, kriisiperhetyö ja korjaava perhetyö

Rönkön ja Rytkösen (2010, 29) mukaan perhetyötä voidaan jäsentää esimerkiksi prosessikuvauksena, perheen elämäntilanteen mukaan. Perhetyö voidaan tällaisena prosessikuvauksena eri asioita painottaen jakaa ehkäisevään, kriisivaiheen ja korjaavaan perhetyöhön. Huolen ollessa vielä pieni, sitä voidaan tehdä ehkäisevänä perhetyönä. Pitkäaikaisissa ja vaativissa, lapsen turvallisuutta ja huolenpitoa vaarantavissa tilanteissa sitä voidaan tehdä lastensuojelun tukitoimena. Perheen tilanne voi vaihdella ja perhe voi perhetyön aikana saada tukea eri tarkoituksin ja tavoittein. Kyse voi olla vain yhdestä arjen toimintaa haittaavasta ongelmasta, ongelmien kasautumisesta tai esimerkiksi siitä, että ehkäisevässä tarkoituksessa aloitettu perhetyö voi nostaa esiin asioita, jotka vaativatkin tehokkaampia keinoja ja tukitoimia. (Rönkkö & Rytönen 2010, 34–35.)

Perhetyön keskeisiä toiminta-ajatuksia ovat varhainen tuki ja ennaltaehkäisy (Järvinen ym. 2012, 13). Sen lisäksi että perhetyön tavoitteena on ylläpitää ja lisätä perheen ja sen jäsenten hyvinvointia, perhetyöhön kuuluu olennaisena osana myös perheen tuen tarpeen tunnistaminen ja tuen tarjoaminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, ennen kuin ongelmat kärjistyvät. Rönkön ja Rytkösen (2010, 32–33) mukaan ehkäisevän perhetyön voi jakaa työmuodoiltaan kolmeen osaan. Ensinnäkin, siinä on kyse neuvonnasta ja ohjauksesta sekä perheiden arjen sujuvuuden tukemisesta. Samanaikaisesti pyritään tunnistamaan mahdolliset riskit ja aluillaan olevat ongelmat ja ottamaan ne puheeksi perheen kanssa. Toiseksi, ennaltaehkäisevässä perhetyössä tuetaan perhettä esiin nousseiden huolien ja ongelmien selvittämisessä esimerkiksi luomalla toimintatapoja, jolla perheet

saavat lisää toimintavalmiutta ratkaista näitä ongelmia. Kolmanneksi, ennaltaehkäisevän perhetyön tavoitteena on estää olemassa olevien ongelmia ja haittoja aiheuttamasta uusia ongelmia tai ongelmien kasautuminen. Perhetyötä ei tule ajatella lastenhoitoapuna, mutta kodinhoito ja perheen arjen sujumista tukevat palvelut voivat ratkaisevasti parantaa perheen toimivuutta ja hyvinvointia (Rönkkö & Rytönen 2010, 41). Ehkäisevän perhetyön toimintamuotoja ovat esimerkiksi äitilapsikahvilat, vertaisryhmätoiminta, erilaiset harrastusryhmät ja lastenryhmät.

Äkillisissä elämänmuutoksissa ja perhettä kohdanneissa kriiseissä perheelle voidaan muiden auttamistoimien, kuten terapian, lisäksi tarjota perhetyötä. Vakava sairaus, kuolemantapaus tai esimerkiksi onnettomuus voivat lamaannuttaa perheenjäsenten toimintakyvyn, jolloin perheessä tarvitaan niin yksilöllistä kuin perhettä kokonaisuudessaan koskevaa tukea. Muiden auttamistoimien lisäksi perhetyön avulla perhettä voidaan auttaa sovittamaan perheen arki kriisin vuoksi muuttuneeseen tilanteeseen tai pääsemään takaisin normaaliin elämään. Kuten muutenkin perhetyössä niin myös kriisien yhteydessä avun sisällöstä, kestosta ja toimintatavoista on neuvoteltava perheen kanssa. Asian käsittely vaatii turvallisen ja suojaavan kehyksen. Perheellä ei välttämättä itsellään ole kykyä hakea apua, joten perhe tarvitsee ulkopuolista näkemystä tuen tarvetta arvioitaessa. Kriisityön tavoitteena on palauttaa perheen omat voimavarat ja valmius käsitellä ja hallita itse elämäänsä. (Rönkkö & Rytönen 2010, 33–34.) Korjaavan perhetyön tehtävänä taas on tukea ja kuntouttaa lapsiperheitä pitkäaikaisissa ja vaikeissa elämäntilanteissa, kun perheenjäsenten turvallisuus ja hyvinvointi ovat jo pitkään olleet uhattuna. Korjaavan perhetyön, jota kutsutaan myös kuntouttavaksi perhetyöksi, aloittaminen vaatii lastensuojelun sosiaalityöntekijän lähetteen. (Rönkkö & Rytönen 2010, 34.)

5.3 Perhetyön kontekstisidonnaisuus

Järvinen ym. (2012, 15) kiteyttävät perhetyön sisällön seuraavanlaisesti: ”Perhetyö on yhteiskunnallista ja sosiaalista työtä, jossa tavoitteena on perhekohtaisesti ratkaista ihmisen arkielämässä esille tulleita haastavia elämäntilanteita, muutostarpeita ja ongelmia”. Perhetyö on kontekstisidonnaista, toisin sanoen sitä tehdään

perhekohtaisesti. Perhetyössä kohdataan erilaisia perheitä erilaisissa elämäntilanteissa ja perheiden tuen ja avun tarpeet saattavat vaihdella suurestikin. Osa perheistä on hyvinvoivia, osa kriisiytyneitä. (Järvinen ym. 2012, 15.) Reijosen (2005, 11) näkemyksen mukaan perhe tulisi perhetyössä nähdä kokonaisuutena, johon jokainen perheenjäsen toiminnallaan vaikuttaa. Perhe tarvitsee tukea ennen kaikkea muutosvaiheessa, oli kyse sitten positiivisista muutoksista, kuten lapsen syntymästä, tai ikävästä muutoksista esimerkiksi jonkin kriisin myötä. Pohjosen (2005, 48) mukaan ”ongelmat laukaisevat perheen avonaiseksi” ja perheen arvot ja luonne nousevat tuolloin esiin.

Perhekohtaisuuden vuoksi perhetyön lähtökohdat ja tavoitteet ovat jokaisen perheen kohdalla omanlaisiaan. Peruslähtökohtana voidaan pitää perheiden elämästä lähteviä tarpeita, jotka voivat liittyä lasten kehitykseen ja kasvatukseen, vanhemmuuden tukemiseen, perheen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin lisäämiseen tai esimerkiksi elinolojen järjestämiseen (Rönkkö & Rytönen 2010, 27). Päämääränä on perheen itsenäinen selviytyminen arjessa, kyky hakeutua tarvittaessa ajoissa palvelujen piiriin ja perheen hyvinvoinnin lisääntyminen ja muutoksen aikaan saaminen perheen itse nimeämässä asioissa (Järvinen ym. 2012, 15–16). Tämä toteutuu yleensä parhaiten kun perheen kanssa yhdessä keskustellen, arvioiden ja kokeilun pyritään löytämään mahdollisimman sopiva perhetyön muoto (Rönkkö & Rytönen 2010, 41).

Yhtenä perhetyön tavoitteena on tuoda esille lasten näkemyksiä, kokemuksia ja tarpeita niin auttajien kuin muiden perheenjäsentenkin nähtäväksi (Rönkkö & Rytönen 2010, 40) Keskeisiä teemoja perhetyössä ovatkin perhelähtöisyys ja lapsilähtöisyys (Järvinen ym. 2012, 13) ja työtä pyritään kuvaamaan ensisijaisesti perheen ja lapsen näkökulmasta. On kuitenkin myös tilanteita, jossa työntekijäkeskeinen näkökulma tarpeellinen. Perhe on lapselle ja nuorelle keskeinen kasvuympäristö ja jotta se olisi turvallinen, täytyy tiettyjen vaatimusten täytyä (Rönkkö & Rytönen 2010, 40). Perhetyöntekijä on alansa ammattilainen ja hänen tehtävänä on tunnistaa huolen aiheet ja tarjota tukea.

Reijonen (2005, 10) huomauttaa, että vaikka perheiden tukeminen on helppo ymmärtää perhetyön tehtäväksi, niin lapsen edun turvaaminen ei ole läheskään aina niin yksiselitteinen asia. Hänen mielestään lapsen rooli perhetyön kokonaisuudes-

sa on keskeinen kysymys. Reijonen kysyykin, työskentelevätkö perhetyöntekijät ainoastaan perheen aikuisten ja heidän elämäntilanteidensa parissa? Lastensuojelun perhetyössä tulee Reijosen mukaan ottaa huomioon lastensuojelulainsäädännön edellyttämät tehtävät, ja tästä syystä perhetyö ei voi perustua yksinomaan perheen tukemiseen. Myös Reijonen viittaa näin ollen edellä mainittuun perhelähtöisyyteen ja lapsilähtöisyyteen sekä perhetyön tekemiseen yhdessä perheen kanssa. Hänen mielestään lapsen edun turvaamisen tulisi olla ”kaikkien lastensuojelutyötä tekevien ammattilaisten yhteinen perustehtävä”. Perheen tulisi olla ympäristö, jossa lapsella on mahdollisuus löytää itsensä ja olla oma itsensä ja niin sanotusti ”sulatella maailmaa” (Pohjola 2005, 58). Siksi onkin tärkeää turvata perheelle mahdollisuus löytää omat voimavaransa selvittä arjesta iloiseen ja suruineen.

Lastenkirjallisuus voisi toimia oivana apuvälineenä lapsen maailman sulattelussa ja erilaisten tunteiden käsittelyssä. Lastenkirjallisuudessa käsitellään kattavasti lapselle tärkeitä aiheita ja lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyviä asioita, kuten tunteiden hallintaa, itsenäisyyden harjoittelua, roolien ottamista, toisen mielenliikkeisiin samaistumista tai esimerkiksi pitkäjänteisyyttä ja keskittymistä, jotka ovat keskeisiä esimerkiksi koulun aloittavalle lapselle. Lisäksi suuri osa lasten kuvakirjoista linkittyy suoraan lapsen arkipäivään joko lapsipäähenkilöiden tai etäännytettyinä eläinhahmojen kautta ja ne tarjoavat näin lapselle samaistumiskohteita. (Heikkilä-Halttunen 2010, 12–13.)

5.4 Perhetyön työmuodot ja toimintatavat

Perhetyöhön on kehitetty erilaisia työmuotoja, toimintatapoja ja -malleja. Perhetyötä voidaan toteuttaa esimerkiksi perhetapaamisina (perhepalaverit), keskusteluina yksittäisen perheenjäsenen kanssa, kotikäynteinä, kerho- ja ryhmätoimintana, retki- ja leirit toimintana sekä perhekuntoutuksena. Perhetyöhön kuuluvat myös voimavara- ja ratkaisukeskeiset keskustelut, neuvonta ja ohjaus, lastenhoitoapu, tukijärjestelmien organisoiminen perheille, vertaisryhmistä informoiminen ja niiden ohjaaminen. (Järvinen ym. 2012, 16.) Vertaistuki, kuten esimerkiksi vanhempainkahvilat, äiti-lapsiryhmät ja tulevien isien valmennusryhmät, antavat mahdollisuuden jakaa kokemuksia samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien kanssa ja sa-

malla tietenkin avartavat perheen elinpiiriä. Keskustelu muiden kanssa saattaa poistaa esimerkiksi vaikeuksiin liittyvän häpeän ja syyllisyyden tunteita ja on siten oiva keino tuoda perheiden arkeen helpotusta. (Rönkkö & Rytönen 2010, 42.) Kaikille muodoille yhtenäistä on suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus, perheen tarpeet mielessä pitäen (Järvinen ym. 2012, 15).

Perhetyö on monesti moniammatillista yhteistyötä ja verkostoitumista vaativa työmuoto. Hyvänä esimerkkinä tällaisesta moniammatillisesta yhteistyöstä ovat perhekeskukset, joissa on koottu yhteen useita perhettä tukevia tahoja, jossain jopa saman katon alle. Keskuksista perheet voivat saada esimerkiksi neuvolan, lääkärin, terapeuttien ja perhetyöntekijän palveluita ilman luukulta toiselle juoksemista, mikä osaltaan helpottaa myös palveluiden piiriin hakeutumista. Moniammatillisen yhteistyön tavoitteena on koota yhteen asiakkaan ja hänen perheensä ja muun verkostonsa osaaminen ja voimavarat perheen tukemiseksi. (Rönkkö & Rytönen 2010, 40.) Vilén ym. (2010, 35) nostavat esiin myös sen, että moniammatilliset ylihallintorajojen toimivat verkostot auttavat toiminta-alueen työntekijöitä organisoitumaan ja siten myös toimimaan perheiden kannalta tehokkaammin.

Erilaisia toimintatapoja ja -malleja on hyvä olla mahdollisimman monia, jotta jokaiselle perheelle löytyisi heille sopiva tapa toimia ja löytää ratkaisuja perhettä vaivaaviin ongelmiin. Tässä olisi hyvä hakea työkaluja myös oman organisaation ulkopuolelta, esimerkiksi kirjastosta. Kirjaston yhtenä tehtävänä on tarjota elämyksiä ja virkistystä jokaiselle ja näin ollen se voisi hyvin täyttää joitain perhetyönkin tavoitteita, kuten esimerkiksi hyvinvoinnin lisääminen. Lapsiperheet ovat iso ja merkittävä asiakasryhmä yleisille kirjastoille ja kirjastot myös panostavat lapsille ja lapsiperheille tarjottaviin palveluihin muun muassa hankkimalla jatkuvasti uutta kirja- ja av-aineistoa sekä järjestämällä runsaasti heille suunnattuja tapahtumia satutuokioista sanataidepajoihin tai askarteluhetkiin. Kirjastot tekevät myös paljon yhteistyötä varhaiskasvatuksen ja koulujen sekä erilaisten järjestöjen kanssa. Perhetyöntekijät tai neuvolatyöntekijät voisivat siis ehdottaa kirjallisuutta tai kirjastoa yhtenä apukeinona ja mahdollisuutena perheille.

5.5 Toiminnalliset ja taidelähtöiset työmenetelmät

Taidelähtöisten menetelmien käytöstä lastensuojelussa väitelleen Päivi Känkäsen (2006, 129) mukaan sosiaalityössä olisi selvästi tarvetta hyödyntää myös taide- ja kulttuurilähtöisiä menetelmiä, sillä ne voivat olla avuksi tiedon ja ymmärryksen syventämisessä. Taidelähtöisiin menetelmiin kuuluvat kuvataide, musiikki, liike, mielikuvatyöskentely, esineiden ja kuvien käyttö symboleina, tanssi, elokuva, luova kirjoittaminen, kirjallisuus, ja tarinallisuus. Toiminnallisiin menetelmiin voidaan taidelähtöisten menetelmien lisäksi laskea myös muun muassa leikit ja pelit, rentoutusharjoitukset ja erilaiset liikunnalliset menetelmät tai vaikka leirit ja retket. Toiminnallisista ja taidelähtöisistä menetelmistä käytetään joskus myös nimityksiä elämykselliset, luovat ja ilmaisulliset menetelmät. (Järvinen ym. 2012, 191-192.)

Känkänen (2006, 133–135) korostaa taidelähtöisten menetelmien hyödyntämistä etenkin lastensuojelussa, jossa usein joudutaan ”työskentelemään tiedon katvealueilla”. Taide voi toimia niin sanottua virallista tietoa syventävänä ja täydentävänä. Känkäsen mukaan taidelähtöisiä ja toiminnallisia menetelmiä onkin käytetty työvälineenä erityisesti lastensuojelun sijaishuollossa ja lastensuojelulaitoksissa. Iloa, virkistystä ja elämyksiä tuodessaan taidelähtöisillä menetelmillä ja eri ilmaisukeinoilla on hoito- ja kasvatustyössä myös terapeutista merkitystä. Tuttuja ovat esimerkiksi erilaiset terapiamuodot, kuten musiikki-, kuvataide-, valokuva- ja tanssiterapia. (Känkänen 2006, 133–135; Järvinen ym. 2012, 192.) Kirjallisuus ja sanataide ovat ehkä vielä esimerkiksi musiikkia ja kuvataidetta vähemmän käytettyjä menetelmiä, mutta toki nekin ovat lisääntyneet. Lastenkirjallisuudella on suuri merkitys esimerkiksi lapsen kielen kehityksessä ja se voi toimia hyvänä apuvälineenä vuorovaikutussuhteen luomisessa lapsen ja aikuisen välille, kun kirjoja luetaan yhdessä ja niiden herättämistä ajatuksista ja kysymyksistä keskustellaan.

Jokaisella lapsella on tarve tulla kuulluksi ja nähdyksi. Ensiarvoisen tärkeää se on vaikeissa ja haavoittavissa oloissa kasvaneille lapsille. Känkäsen (2006, 147–148) mukaan yksi lastensuojelun tehtävistä on antaa mahdollisuus voimavarojen ja tunneilmaisun vapauttamiseen. Taidelähtöiset menetelmät antavat monimuotoisia ja ennen kaikkea yksilöllisiä mahdollisuuksia tällaiseen tunneilmaisuuksiin, ilman että arvioitaisiin oikeaa tai väärää. Taiteellinen tuotos ei siinä ole pääasia, pikemminkin sivuseikka. Tärkeintä on asioiden läpikäyminen sekä omien rajojen ja kykyjen tun-

nustelu. Lapsi voi taiteen avulla muodostaa uudenlaista kuvaa omasta itsestään ja ympäristöstään. Tämän lisäksi taide voi tuoda esiin jonkin huolen tai ongelman, johon lapsi tai hänen perheensä tarvitsee apua. Kuulluksi ja nähdyksi tulemisen lisäksi lapsi tarvitsee kasvuun ja kehitykseen yhteisöllisyyttä, toista ihmistä. Ilman kykyä ilmaista omia tunteitaan on lähes mahdotonta kokea yhteisöllisyyttä tai liittymistä toiseen ihmiseen. Esimerkiksi lastenkirjallisuuden kautta lapsi voi kokea läheisyyden hetkiä yhdessä aikuisen kanssa, kun hän kuuntelee tarinaa aikuisen sylissä istuen. Taide- ja kulttuurilähtöisillä menetelmillä lapsi voi kokea elämyksiä ja opetella erilaisten tunteiden tunnistamista. Taiteellinen työskentely voi nostaa esiin muistoja ja tuoda esiin asioita, joiden käsittelyyn lapsi saattaa tarvita aikuisen tukea. Känkänen muistuttaa, että valittujen menetelmien tulee lisätä ja tukea lapsen omaa osallisuutta sekä yhdessä laadittuja tavoitteita. (Känkänen 2006, 138; Bardy & Känkänen 2005, 73.)

Perhehoito-lehden haastattelussa (Nurminen 2013, 10) Känkänen toteaa, että hyvän vuorovaikutussuhteen luomisessa lapsen ja aikuisen välille on tekemisen tavalla ja omalla asenteella suuri merkitys. Taidelähtöisten menetelmien käytössä kaiken on perustuttava vapaaehtoisuuteen ja toimintatavat on luotava yhdessä. Tällöin kaikki myös sitoutuvat niihin. Känkäsen mukaan taidelähtöisten menetelmien vaikuttavuutta on hankala mitata, sillä vaikutukset ovat niin monen asian summa. Lapsen tilanne on saattanut parantua taidetoiminnan välityksellä, lapsen elämään kuuluvan kehityksellisen vaiheen kautta tai perheen tilanteen muututtua. Samaisessa haastattelussa Känkänen toteaa myös, että taidelähtöisten menetelmien käyttäminen vaikuttaa myös työntekijöihin. Hänen mielestään se kasvattaa rohkeutta, mutta myös kriittisyyttä vanhoja menetelmiä kohtaan.

6 LASTENKIRJALLISUUS JA KIRJALLISUUSTERAPIA

6.1 Lastenkirjallisuus lyhyesti

Karasma ja Suvilehto (2014, 12) luonnehtivat lasten- ja nuortenkirjallisuutta ”omaksi maailmakseen”, johon kuuluvat sadun, seikkailun ja kasvuongelmien lisäksi myös lasten ja nuorten itselleen omaksumat kirjallisuuden alueet sekä niihin liittyvät brändit, ilmiöt ja tuotteet. Heidän mukaansa lasten- ja nuortenkirjallisuutta ei ole siis pelkästään heille suunnatut varhaislapsuuden ensi-, katselu- ja kuvakirjat tai nuorten romaanit vaan myös kaikki se mitä lapset ja nuoret itse valitsevat luettavakseen. Lasten- ja nuortenkirjallisuutta ovat myös runot, tietokirjat, sarjakuvat ja esimerkiksi rock-lyriikka.

Aikojen saatossa lastenkirjalla on haluttu kasvattaa ja opettaa erilaisia asioita. Lastenkirjallisuus on näin ollen sidoksissa aikansa kasvatustieteeseen ja vallitseviin kasvatuserinteisiin. Vanhemman lastenkirjallisuuden pyrkimyksenä on ollut muun muassa opettaa lapsille tottelevaisuutta, avuliaisuutta, nöyryyttä ja rehellisyyttä. Tämän päivän lastenkirja ei pyri samanlaiseen ehdottomaan kuuliaisuuteen vaan sen tehtävänä on sopeuttaa lasta elämään eli toisin sanoen nykyinen lastenkirja kertoo avoimesti syntymästä, kuolemasta, avioerosta, ympäristön saastumisesta ynnä muusta. Kirjoista huomaa, että joitain aiheita, kuten väkivalta ja seksi, vältellään edelleen. (Karasma & Suvilehto 2014, 14.) Johtuuko välttely siitä, että aiheet nähdään tabuina, lasten varjeluna vai siitä, että aiheiden ei nähdä koskevan lasta, voi pohtia erikseen. Myös lastenkirjallisuuden käsitys lapsuudesta muuttuu ja vaihtelee ajasta ja kulttuurista riippuen (Karasma & Suvilehto 2014, 299). On kirjoja, jotka ovat kulttuurisidonnaisia ja joissa oman kulttuurin piirteet näkyvät, mutta toisaalta on myös kirjoja, jotka ovat universaaleja tai jotka on kotoutettu eli muokattu kohdekulttuuriin sopivammaksi. Näin ollen, lastenkirjallisuutta valittaessa tehdään myös päätöksiä siitä, millaista maailmankuvaa lapselle tarjotaan (Karasma & Suvilehto 2014, 299).

Yleisissä kirjastoissa lastenkirjallisuudella on merkittävä rooli. Esimerkiksi vuoden 2013 koko maan tilastoissa kirjakokoelmasta n. 30%, kirjahankinnoista n. 37% ja kirjojen lainaustilastoissa n. 42% on lasten kirjoja (Kirjastot.fi). Lasten aineistoille

on kirjastossa oma osastonsa ja usein myös oma tai omat kirjastonhoitajat, jotka ovat vastuussa muun muassa lasten osaston kokoelmasta, hankinnoista ja tapah- tumista sekä esimerkiksi yhteistyöstä koulujen ja varhaiskasvatuksen kanssa.

Lastenkirjallisuudessa riittää siis lajeja tutkittavaksi, mutta koska tutkimukseni kos- kee ensisijaisesti lasten kuvakirjoja ja osittain satuja, keskityn niihin ja mainitsen muut lastenkirjallisuuden lajit vain satunnaisesti.

6.2 Kuvakirja kirjallisuudenlajina

Mikä on kuvakirja? Yksinkertaisimmillaan kuvakirja on teos, joka koostuu kuvista ja mahdollisesti tekstistä. Kuvakirjan erottaa muusta kirjallisuudesta usein ensimmäi- seksi sen ulkoasun, kuten koon, kansikuvan tai sivumäärän perusteella. Tarkem- masta kuvakirjan määritelmästä ei ole yksimielisyyttä, mutta esimerkiksi Karasman ja Suvilehdon (2014, 18) mukaan tanskalaisen pedagogin, Torben Gregersenin, kolmijako ominaisuuden tai näkökulman mukaan selkeyttää sitä. Tämän jaottelun mukaan kuvakirja voi ensinnäkin olla kaunokirjallinen teos, joka kertoo tarinan ku- vien ja tekstin avulla siten, että kirjan joka aukeamalla on vähintään yksi kuva. Toi- seksi, kuvakirja voidaan määritellä kohderyhmänsä mukaan ”lasten kuvakirjaksi” eli se on suunnattu lapsille lukijakuntana. Kolmanneksi, kyse voi olla kirjan sisäl- tämään kuvan ja tekstin keskinäisestä suhteesta. (Heinimaa 2001, 142; Karasma & Suvilehto 2014, 18.)

Gregersen on lisäksi esittänyt pohjoismaissa käytetyn jaottelun katselukirjoihin, kuvakertomuksiin, kuvakirjoihin ja kuvitettuihin lastenkirjoihin. Katselukirjoissa ei yleensä ole lainkaan tekstiä eikä siinä olevat kuvat välttämättä muodosta loogista tarinaa. Kuvakertomus sen sijaan on pieni tarina, johon on kuvien yhteyteen liitetty myös pieni teksti. Varsinainen kuvakirja taas on teos, jossa kuvat ja teksti ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja muodostavat yhdessä luontevan kokonaisuuden. Kuvitetussa lastenkirjassa on tekstin lomassa vain muutama kuva, teksti on pääosassa. (Heinimaa 2001, 142–143; Karasma & Suvilehto 2014, 18; Rhedin 2001, 18.) Gregersenin jaottelun heikkoutena on Heinimaan (2001, 143) mukaan käsitteiden hienoinen päällekkäisyys sekä näkemys siitä, että yksi ja sama kirja voi toimia niin katselu-, kuva- kuin kuvakertomuskirjana, lukutilanteeseen mukautuen.

Ruotsalainen kirjallisuuden tohtori Ulla Rhedin (2001, 81–105) jaottelee kuvitetut kirjat kolmen kategorian avulla: eeppiseen kuvakirjaan, laajennettuun kuvakirjaan ja varsinaiseen tai alkuperäiseen kuvakirjaan. Jaottelun mukaan eepinen kuvakirja on teos, jossa kuvan tehtävänä on tukea tekstiä, toisin sanoen selventää sitä ja kuvata tarinan tärkeitä kohtia. Laajennetussa kuvakirjassa kuvat toimivat tekstiä laajentavana eli ne antavat tarinaan oman lisänsä. Alkuperäinen kuvakirja puolestaan on teos, jossa tekstillä ja kuvalla on kiinteä suhde. Tekstiä ei näin ollen voi ajatella ilman kuvia, ja taitolla on oma merkityksensä.

Toisen ruotsalaisen kirjallisuudentutkijan, Maria Nikolajevan (2002a, 85–88), mukaan kuvakirjan erityispiirre piilee juuri kahden kommunikaatiotavan, visuaalisen ja verbaalisen eli kuvan ja tekstin yhdistämisessä. Tutkiessaan kirjaa lukija voi ensin kiinnittää enemmän huomiota kuviin ja toisella lukukerralla puolestaan tekstiin tai toisin päin. Jokainen uusi lukukerta antaa, hermeneuttisen kehän mukaisesti, paremman mahdollisuuden ymmärtää kokonaisuutta. Nikolajevan mukaan tämä on jotain mitä lapset tuntuvat tekevän luonnostaan. He eivät koskaan kuule samaa kirjaa tai tarinaa kahta kertaa, sillä jokaisella lukukerralla he pääsevät aina vain syvemmälle tarinan merkitykseen. Myös Nikolajevan mielestä suurin osa kuvakirjoista kuuluu johonkin kolmesta kategoriasta, jotka hän jaottelee Rhedinin tavoin kuvan ja tekstin suhteen mukaan kirjoihin, joissa teksti ja kuvat ovat symmetrisiä, eli kertovat saman asian, kuvat ja teksti täyttävät toistensa aukkoja tai kirjoihin, joissa teksti laajentaa kuvaa ja kuva puolestaan tekstiä. Karasman ja Suvilehdon (2014, 20) mukaan lasten kuvakirjoissa on uusi linja, jonka myötä tekstin rooli on kuvakirjoissa niukentunut entisestään. Tekstin ollessa hyvin vähäistä, kuvien laatuun tulee kiinnittää entistäkin enemmän huomiota.

Maria Nikolajevan mukaan (2002a, 85) kuvakirja nähdään toisinaan genrenä esimerkiksi seikkailun tai fantasian tapaan, mutta todellisuudessa kuvakirja kattaa lähes kaikki mahdolliset genret. Kuvakirjoissa kuvataan niin tavallista arkea kuin seikkailuja mielikuvitusmaailmoissa ja siinä voivat olla pääosassa ihmiset, eläimet ja jopa lelut. Kuvakirja ei siis eroa muusta lastenkirjallisuudesta genren mukaan, vaan ehkä juuri kuvan ja tekstin vuorovaikutuksen suhteen.

6.3 Kuvakirjan monta tehtävää

Kuvakirjan alalaji on ensikirja eli lapsen ensimmäinen kuvakirja. Ensikirjaa kutsutaan myös selailukirjaksi sekä edellä esitetyn Gregersenin jaottelun mukaan katselukirjaksi. Lapsi alkaa syntymästään lähtien ottaa selvää ympäröivästä maailmasta, sen esineistä, tapahtumista ja henkilöistä. Ensikirja sisältääkin yleensä selkeitä ja yksinkertaisia kuvia lapsen lähimmästä esinemaailmasta. Se vastaa sisällöltään tavallaan tietokirjaa: sen tehtävä on auttaa lasta tunnistamaan ja nimeämään esineitä ympäriltään. Lapsi tutustuu lähiympäristöönsä kuvien perusteella ja aikuisen tärkeä tehtävä onkin toimia tämän lähiympäristön sanoittajana. Ensikirja toimii siis myös tärkeänä apuvälineenä puheen opettelussa. Kirjaa tutkitaankin usein aikuisen kanssa, jotta esineet saavat myös nimen. (Karasma & Suvilehto 2014, 17; Kåreland 2001, 54.)

Kielen kehityksen myötä ensikirjan kuvat saattavat tulla monimutkaisemmaksi, sisältäen muun muassa kuvia eläimistä, ihmisistä ja tapahtumista. Lapsen tulee voida tutustua kirjaan myös itsekseen ja siksi ensikirjan sivut ovatkin usein paksua pahvia ja joskus jopa vesileikit kestäväää materiaalia. Jotkut katselukirjat on muotoiltu esimerkiksi auton tai laivan mallisiksi ja ne toimivat muotonsa puolesta sekä kirjana että leikkikaluna. (Karasma & Suvilehto 2014, 17; Kåreland 2001, 54.) Lapsi saa ensikirjan kautta myös kosketuksen maailmaan, jossa värit, viivat ja muodot muodostavat merkityksiä ja tähän liittyy väistämättä myös esteettinen kokeminen (Heinimaa 2001, 146). Sillä, että lapsi viihtyy kirjojen parissa vauvasta lähtien, saattaa hyvinkin olla vaikutusta myöhempään lukuintoon.

Ensikirjan tehtävänä on siis toimia ensisijaisesti lapsen ensimmäisenä tietokirjana sekä tukea puheen opettelua. Ensikirjojen jälkeen lapsi siirtyy kuvakertomuksiin tai varsinaisiin kuvakirjoihin eli niihin kirjoihin, joissa Gregersenin jaottelun mukaan kuva ja teksti muodostavat yhdessä luontevan kokonaisuuden. Kuvakirjalla on sen historian aikana ollut monenlaisia tehtäviä, ja yksi niistä on ollut opettaminen. Tarinan avulla on välitetty ajan ihanteita, tapoja ja toivottuja arvoja ja normeja, kuten ahkeruutta, puhtautta ja uskontoa. Vielä muutama vuosikymmen sitten opettava merkitys painottui kuvakirjoissa enemmän kuin hauskuus ja jännittävyys, mitkä kuuluvat tämän päivän kuvakirjan vaatimukseen. Nykypäivän kuvakirjalla voidaan edelleen pyrkiä vaikuttamaan lapsen maailmankuvaan ja asenteisiin piilottamalla

tarinan ja kuvan sekaan toivottuja asioita, mutta liiallinen pyrkimys opettavaisuuteen näkyy kyllä kirjassa ja heikentää kokonaisuutta ja sisällöllistä uskottavuutta. (Heinimaa 2001, 144; Karasma & Suvilehto 2014, 22; Kåreland 2001, 25.)

Yksi kuvakirjan tärkeistä tehtävistä on huvittaminen ja viihdyttäminen. Heinimaan (2001, 152) sanoin ”kun lasta huvitetaan, hänen tunteisiinsa vaikutetaan”. Kuvakirjojen tarinat ja kuvat naurattavat, itkettävät, liikuttavat ja ehkä hiukan pelottavatkin. Hauskuus ja viihdyttävyyys voi syntyä hullunkurisista henkilöahmoista, vauhdikkaista tapahtumista ja juonenkäänteistä tai esimerkiksi huvittavasta kuvituksesta. Yksi tapa hauskuuttaa kuvakirjalla on kääntää esimerkiksi kaikkien tuntema satu nurinniskoin (Heinimaa 2001, 154). Hauskuuteen ja viihdyttämiseen liittyy myös niin sanottu sivun kääntämisen draama, jossa on kyse toisiaan seuraavien kuva-aukeamien keskinäisestä suhteesta ja siitä, miten kerronta etenee kirjan sivuja käännettäessä. Jokainen aukeama ja sivu nostavat esiin odotuksia siitä, mitä tapahtuu kun sivua käännettään ja uusi kuva paljastuu. Ulla Rhedinin (2001, 165–170) mukaan varsinkin pienille lapsille suunnatut kirjat perustuvat tälle ajatukselle sivun kääntämisen draamasta.

Heinimaan (2001, 155) mukaan kuvakirjan ehkä vähemmän esille tuotu tehtävä on esteettisen elämyksen tuottaminen. Kuten kuvakirjan määrittelyssäkin todetaan, kuvakirja on kuvan ja tekstin yhdessä muodosta kokonaisuus, jossa sekä kuvalla että tekstillä merkitystä. Kuvakirja on tavallaan lapsen ensimmäinen käynti taidegalleriassa. Kuvakirjan avulla lapsi tutustuu kuvalliseen kieleen, värien ja muotojen merkityksiin. Se tarjoaa kokonaisvaltaisen elämyksen vedoten lapsen aisteihin, havainnointikykyyn ja eläytymiskykyyn. Heinimaa tarjoaisikin pienille lapsille kaikenlaisia kuvia, hauskoja ja vakavia, esittäviä ja abstrakteja, vanhoja ja uusia.

Kuvakirjan tärkeimpiin tehtäviin lukeutuu yhdessä lukemisen ja katselemisen kokeminen. Kirjojen tarkastelu yhdessä lapsen kanssa palvelee monella tapaa sekä lasta että hänen vanhempiaan (tai muita aikuisia lapsen elämässä). Kuvakirjan lukeminen ja sen kuvien yhdessä tutkiminen on lapsen ja aikuisen vuorovaikutusta. Läheisyyden ja kuunnelluksi tuleminen kokemukset ovat arvokkaita lapsen identiteetin kehityksen kannalta. Yhdessä lukeminen ja luetusta keskusteleminen auttavat myös lapsen kielellistä kehitystä. Kirjojen tarkastelu yhdessä palvelee myös lapsen tunne-elämän kehittymistä. (Heinimaa 2001, 161; Kåreland 2001,

43.) Vanhemmille yhteinen lukuhetki lapsen kanssa voi tarjota sen kaivatun rauhoittumisen hetken pitkän työpäivän päätteeksi. Iltasadun lukeminen saattaa joillekin olla ainut hetki päivässä, kun voi viettää kahdenkeskistä aikaa lapsen kanssa. Heinimaan (2001, 142) mukaan hyvässä kuvakirjassa on useita tasoja ja näkökulmia. Tutkijat, kuten Kåreland (2001, 49), Rhedin (2001, 135–137) ja Nikolajeva (2001a, 105), näkevätkin kuvakirjalla niin sanotusti kaksinkertaisen yleisön. Kuvakirja saattaa olla suunnattu lapsille, mutta koska sitä useimmiten luetaan aikuisen kanssa, on kirjoittaja monesti ottanut tämän huomioon jo kirjoitus- ja kuvitusvaiheessa. Kuvakirja saattaa avautua aikuiselle ihan eri tavalla kuin lapselle. Aikuinen saattaa havaita kirjassa itselleen suunnatun opetuksen tai vaikka huvittua jostain seikasta, mitä lapsi ei vielä kykene huomaamaan. Lapsi voi myös toimia niin sanotusti aikuisen oppaana mielikuvituksen, leikin ja sadun maailmaan.

Kuvakirjakauden voidaan katsoa kestävän noin lapsen seitsemän enimmäistä vuotta, jonka jälkeen kuvien merkitys ei tarinan kannalta enää ole niin suuressa merkityksessä. Lapsen oppiessa lukemaan voi tekstillä luonnollisesti olla tarinassa suurempi rooli. Kuvakirjan kanssa lapsi opettelee puhumaan, keskittymään esimerkiksi ruokailuun tai potalla istumiseen, kommunikoimaan, olemaan ja toimimaan.

6.4 Satu kirjallisuudenlajina

Sadulla on lastenkirjallisuuden lajina jo pitkät perinteet. Satoja vanhoja vuosia sitten syntyneet sadut, kuten myös nykypäivän sadut, perustuvat mielikuvitukseen, kansan uskomuksiin ja myytteihin (Ylönen 2000, 9). Lastenperinteeksi sadut muotoutuivat vähitellen 1800-luvulla (Kivilaakso 2010, 9).

Hilkka Ylösen (200, 15) mukaan satujen tutkijat erottavat kaksi tai kolme eri satua tai satutyyppeä: kansansatu, ihmesatu ja taidesatu. Jotkut jättävät ihmesadun pois. Kansansatu on syntynyt vanhojen kansantarinoiden pohjalta ja kuten kansantarinoilla, sillä on ollut useita kertoja, ja jokainen kertoja on muuttanut kuulemaansa satua omanlaisekseen. Alkuperäinen kertoja on jäänyt tuntemattomaksi. Kivilaakson (2010, 9) mukaan kansansadut ovat kulkeutuneet kertojiensa mukana maasta ja maanosasta toiseen ja muuttuneet matkallaan niin, että kertoja on saattanut

unohtaa jonkun yksityiskohdan ja lisätä toisen. Kertoja on esimerkiksi voinut ”kootuttaa” tarinan vaihtamalla etelän leijonan pohjoisen karhuun. Kansansadun alalajeina mainitaan eläin-, legenda-, novelli-, pila- ja ketjusadut. Ihmesatu on kansansatua fiktiivisempi, fantasiasisältöinen ja nimensä mukaisesti ihmeellisempi. Ihmesadussa on useimmiten ihmispäähenkilö ja vähintään yksi ihmeellinen, toisin sanoen yliluonnollinen, elementti, kuten taikaesine, puhuva eläin tai yliluonnollinen henkilöahmo. Taidesatu puolestaan on kirjailijan luoma satu. Se ei ole levinnyt kansansadun tapaan suullisen tradition kautta, vaan sen tekijä on tunnettu. Taidesadussa käsitellään kansansatuja useammin olemassaoloon liittyviä tai moraalisia ongelmia. Taidesadut sisältävät paljon kuvallista ja kaunokirjallista ainesta, tarkkaa henkilöiden ja miljöön kuvailua sekä yllättäviä juonenkäänteitä. Monesti sankarit ovat taidesadussa itsenäisempiä ja osoittavat tunteita sekä epävarmuutta toisin kuin kansansaduissa. Suomalaisen taidesadun ominaispiirteitä ovat luontosymboliikka ja juuret suomalaisiin kansansatuihin, kuten esimerkiksi Anni Swannin sadut. Taidesatu on tavallisesti melko lyhyt tarina, jonka laajempi vastine on saturomaani. (Kivilaakso 2010, 9–17.)

Sadun henkilöahmot jakautuvat perinteisesti voimiin ja vastavoimiin, hyviin ja pahoihin. Perussadun rakenteeseen kuuluu myös se, että olivatpa voimasuhteet sadun aikana millaiset hyvänsä, sadun loppu on onnellinen: hyvä voittaa pahan. Suomalaisen sadun henkilöahmoista esimerkiksi ”Taivaan isä” (Jumala), enkelit, henget ja keijut edustavat hyvää, kun taas hiidet, maahiset, menninkäiset, peikot, kummitukset, piru ja paholainen edustavat paha. (Kolu 2010, 118.) Mielikuvitus, ihmeellisyys ja fantasia ovat sadun peruselementtejä. Jotkin asiat voivat sadussa pitää sananmukaisesti paikkansa, mutta arkielämässä niillä on vertauskuvallinen merkitys. Yhteiskunnan mukana satu muuttuu ja satu heijastaa aina aikakautensa arvoja ja normeja. (Ylönen 2000, 11; Apo 2001, 16.)

Tänä päivänä sadut tulevat lapsille tutuiksi monissa eri muodoissa. Sadut saavat uuden muodon esimerkiksi lukuisissa animaatioissa tai lasten leikkikaluissa. Monia klassisia satuja myös modernisoidaan, ne kirjoitetaan tai kuvitetaan uudelleen ja tuodaan tähän päivään.

6.5 Kirjallisuusterapia käsitteenä

Psykologi Terhikki Linnainmaan (2005, 11–12) mukaan kirjallisuusterapia on saateenvarjokäsite ja se kattaa monenlaista lukemiseen ja kirjoittamiseen liittyvää toimintaa, kuten päiväkirjan kirjoittamista, omaelämäkerran kirjoittamista tai lukemista ja kirjoittamista vuorovaikutuksellisissa ryhmissä. Kirjallisuusterapia on luovuusterapeuttista toimintaa, jonka pääasiallisena tavoitteena on saada aikaan muutos. Tarkemmin määriteltynä tavoitteena voi olla esimerkiksi vaikeiden asioiden käsitteleminen, osallistujan itseilmaisun kehittäminen, itsetuntemuksen lisääminen tai vuorovaikutustaitojen kehittäminen. Linnainmaan näkemyksen mukaan myös itsehoito-oppaat ja päiväkirjan kirjoittaminen ovat kirjallisuusterapiaa, jos käsitettä ajatellaan laajasti. Suppeammassa merkityksessä kirjallisuusterapia on lukemista ja/tai kirjoittamista ryhmissä, koulutetun ohjaajan opastuksessa. Vuorovaikutuksellinen keskustelu ohjaajan ja ennen kaikkea muiden ryhmäläisten kanssa on olennainen osa tätä toimintaa. Kirjallisuusterapiaryhmässä on näin ollen kolme vaikuttavaa tekijää: osallistuja, ohjaaja ja muut ryhmän jäsenet (Linnainmaa 2005, 19). Kirjallisuusterapiaa käytetään kuitenkin myös yksilöterapiassa.

Kirjallisuusterapian välineinä, toisin sanoen keskustelun pohjana, käytetään pääasiassa kaunokirjallisia tekstejä ja runoja, mutta niiden sijasta voidaan käyttää myös muun muassa valokuvia, kortteja, lyriikoita tai audiovisuaalista materiaalia, kuten elokuvia ja videoita. Teksteiksi sopivat myös esimerkiksi sanoma- tai aikakauslehtileikkeet. Tärkeintä on, että käsiteltävä materiaali herättää osallistujassa tunteita ja ajatuksia. (Linnainmaa 2005, 12–13) Teksti on kirjallisuusterapiassa muutoksen väline tai toisin sanoen se, mikä pyrkii saamaan muutosprosessin alulle. Kirjallisuusterapiassa ei keskustella tekstistä kirjallisuuden näkökulmasta vaan tekstin osallistujassa herättämistä tunteista ja ajatuksista. Osallistujassa nousseen ajatuksen ei tarvitse olla samasta aiheesta kuin teksti itsessään on, osallistujan tahto käsitellä hänessä herännyttä tunnetta riittää. Linnainmaa puhuu tunnevasteesta, jonka teksti osallistujassa saa aikaan. Tunnevaste on aina yksilöllinen. (Linnainmaa 2005, 22.) Kirjallisuusterapian lähestymistapoja voi olla pyrkimys vaikuttaa kognitioon ja käyttäytymiseen tai esimerkiksi ongelman tunnistaminen ja erilaisten tunteiden uudelleen kohtaaminen kirjallisuuden avulla. Jälkimmäisessä tapauksessa kirjallisuus mahdollistaa epäsuoran terapeuttisen lähestymi-

sen. Myös lukukokemus voi olla tällainen, jos se herättää muutokseen johtavan oivalluksen. (Karasma & Suvilehto 2014, 307.)

Linnainmaa (2005, 19) toteaa, että lukeminen ja kirjoittaminen eivät sinänsä ole terapiaa, mutta niillä voi olla terapeuttinen vaikutus. Samoin voidaan ajatella runoudesta tai kirjallisuudesta taidemuotoina. Joku yksittäinen runo tai tarina voi yksilön näkökulmasta olla terapeuttinen, muutoksen katalysaattori tai apukeino henkisen tasapainon löytämiseen. Kirjoittaminen voi avata muistin lukkoja ja auttaa käsittelemään jotain mitä on pyrkinyt unohtamaan tai se voi olla jollekin sopivin itseilmaisun keino. Kirjallisuusterapian tavoitteena ei ole tekstin tai muun materiaalin analyysi sisällöllisesti eikä osallistujien tarvitse olla lahjakkaita kirjoittajia. Kirjallisuusterapiassa tarkastellaan valitun materiaalin tunnelmia ja teemoja ja pyritään auttamaan osallistujia tiedostamaan omia tunteitaan ja vaikuttimiaan. (Linnainmaa 2005, 12.)

Kirjallisuusterapia kuuluu ekspressiivisiin eli luovuusterapioihin, joihin kuuluu lisäksi muun muassa musiikki-, tanssi-, ja kuvataideterapia ja uudempana valokuvaterapia (Arvola & Mäki 2009a, 12). Kirjallisuusterapiasta on olemassa useita rinnakkaisnimityksiä: runoterapia, sanataideterapia, kirjoittamisterapia, lukemisterapia, biblioterapia sekä ruotsinkielinen biblioterapi ja englanninkieliset bibliotherapy ja poetry therapy. (Linnainmaa 2005, 12.)

Linnainmaan (2005, 13–15) mukaan kirjallisuusterapialla ei ole yhtä selkeää teoriaa taustallaan eikä sillä liioin ole niin sanottuja oppi-isä tai guruja, mutta esimerkiksi Sigmund Freudilla, C.G. Jungilla ja psykoanalyysillä on ollut vaikutuksensa kirjallisuusterapiaan. Hän jatkaa, että nykyaikainen kirjallisuusterapeuttinen ajattelu perustuu 1800- ja 1900- luvun eurooppalaiseen filosofisiin suuntauksiin, joiden harjoittajat pohtivat ihmisen tietoisuuden ja toiminnan piirteitä sekä yksilön kannalta että yleisesti. Hän mainitsee erityisesti fenomenologian filosofisena suuntauksena ja ranskalaisten filosofien kiinnostuksen taiteeseen ja kirjallisuuteen. Nykyaikainen käytännön kirjallisuusterapia kehittyi Yhdysvalloissa, jossa esimerkiksi ensimmäisen maailmansodan aikaan ohjattiin sotainvalideja lukuterapiaan ja sitä ennen, jo 1800-luvun alussa käytettiin runoutta mielenterveytyössä hoidollisiin tarkoituksiin. Suomessa kirjallisuusterapiaa on harjoitettu ensimmäistä kertaa tiet-

tävästi vasta 1970-luvulla. Suomen Kirjallisuusterapiayhdistys ry perustettiin vuonna 1981. (Linnainmaa 2005, 17.)

6.6 Kirjallisuusterapia prosessina

Kirjallisuusterapiaryhmään osallistuvan näkökulmasta sitä muutosta, jonka hän kokee, voidaan kuvata prosessina. Arvolan ja Mäen (2009a, 15–16) sekä Linnainmaan (2005, 22–24) mukaan amerikkalaiset Arleen McCarty-Hynes ja Mary Hynes-Berry (1986) puhuvat vuorovaikutuksellisen kirjallisuusterapian neliportaisesta prosessista, jonka vaiheet ovat tunnistaminen, tarkastelu, vastakkain asettelu ja omaan elämään soveltaminen. Prosessi on työskentelyn taustalla niin lapsilla ja nuorilla kuin aikuisillakin, vaikka Arvola ja Mäki huomauttavat, että lapsilla tämä prosessi voi olla hyvinkin tiedostamaton.

Tunnistamisen vaiheessa jokin tekstissä tai tarkasteltavassa materiaalissa kiinnittää osallistujan huomion. Hän huomaa tekstissä jotain tuttua, jotain joka koskettaa tai kiinnostaa häntä. Voi olla, että tunnistaminen tapahtuu heti, mutta se voi myös vaatia esimerkiksi ohjaajan tukea tai keskustelua ryhmässä. Tarkastelun vaiheessa osallistuja tutkiskelee, miten kyseinen asia liittyy hänen kokemusmaailmaansa ja elämäänsä. Aikuinen osallistuja voi esimerkiksi pohtia tekstin aikaan saamaa tunnevastetta, mitä se merkitsee hänelle itselleen. Tässä voivat toimia apukysymykset: kuka, mitä, koska, miksi, kuinka, kuinka paljon, ja minkä tähden? (Arvola & Mäki 2009a, 15; Linnainmaa 2005, 22.)

Kolmannessa ja neljännessä vaiheessa Arvolan ja Mäen ja Linnainmaan tulkinnat ovat hieman eriäväiset. Arvolan ja Mäen (2009a, 16) mukaan prosessin kolmas vaihe on vastakkain asettamisen vaihe, jossa osallistuja peilaa tekstistä tekemäänsä havaintoa ja mahdollisesti sen taustalla olevaa kokemusta toisen ryhmän jäsenten havaintoihin tai kokemuksiin yhdessä terapeutin kanssa käydyn keskustelun avulla. Lapsille voi olla helpompaa puhua vain tekstin henkilöistä ja näin ollen pysyä tekstin suojassa niin kauan kuin hänestä tuntuu helpommalta siirtyä puhumaan omaan elämäänsä liittyvistä asioista. Linnainmaan tulkinnan mukaan prosessin kolmas vaihe on liittäminen eli rinnakkain asettaminen. Tässä vaiheessa

osallistujan mieleen voi nousta uusia vaikutelmia ja hän huomaa, että vaikutelmia voi asettaa rinnakkain ja tarkastella samanaikaisesti eri näkökulmista.

Neljännessä vaiheessa eli omaan elämään soveltamisen vaiheessa osallistuja pohtii Linnainmaan (2005, 23–24) tulkinnan mukaan muun muassa seuraavanlaisia kysymyksiä: Miten tätä tilannetta, josta on keskusteltu, voidaan soveltaa minuun? Miten käsittelen tekstin ja keskustelun herättämiä tunteita? Pidätkö niitä askeleina kasvuun vai kielläkö ne? Miten minun tulee toimia liittäakseni elämäni tämän uuden oivalluksen? Arvola ja Mäki (2009a, 16) tulkitsevat prosessin vaiheita erityisesti lasten ja nuorten kirjallisuusterapian näkökulmasta ja heidän mukaansa neljännessä vaiheessa lapsi tai nuori on oivaltanut jotain olennaista pohtimastaan asiasta. Hänen vuorovaikutustaitonsa paranevat ja hän muuttaa toimintaansa. Parhaimmassa tapauksessa lapsi tai nuori esimerkiksi ymmärtää paremmin omaa tilannettaan syyttämättä siitä itseään ja ymmärtää tunnetilojaan paremmin. Arvola ja Mäki sekä Linnainmaa huomauttavat vielä, että kaikki prosessin vaiheet eivät välttämättä toteudu tai ne etenevät toisiinsa limittyneinä. Vaihtelua voi syntyä esimerkiksi käytettävän materiaalin suhteen, onko se jonkin valmis teksti vai itse kirjoitettu. McCarty-Hynesin ja Hynes-Berryn prosessi kuvaa valmiina annetun tekstin käsittelyä.

6.7 Lasten ja nuorten kirjallisuusterapia

Lasten ja nuorten kirjallisuusterapia voidaan määritellä yhteisesti yleisen kirjallisuusterapian kanssa. Arvolan ja Mäen (2009a, 13) mukaan lasten ja nuorten kirjallisuusterapiassa ”satuja, tarinoita ja muita tekstejä sekä lasten ja nuorten omia suullisia ja kirjallisia tuotoksia käytetään sekä ennaltaehkäisevästi kasvun ja kehityksen apuna että kuntouttavina ja parantavina välineinä”. Tässä lyhyessä määritelmässä mainitaan vain tekstin tai suullisesti tuotettujen tarinoiden käyttö, mutta myös lasten ja nuorten kirjallisuusterapiassa voidaan hyödyntää myös lehtiä, valokuvia, musiikkia ja muuta audiovisuaalista materiaalia (Karasma & Suvilehto 2014, 306). Muun muassa psykologit, terapeutit, lääkärit ja muu sairaalan henkilökunta, lastensuojelun ja nuorisokodin työntekijät, opettajat sekä päiväkotien, kirjastojen ja seurakuntien työntekijät voivat käyttää työssään kirjallisuusterapeuttisia menetel-

miä. Toimintaa voi kutsua kirjallisuusterapiaksi tai satuterapiaksi tai kirjallisuusterapeutiksi toiminnaksi, riippuen ohjaajan koulutuksesta ja kokemuksesta. Lain-säädännössä ei ole esteitä kirjallisuusterapeutin nimikkeen käyttämiseen, mutta on suotavaa, että tätä nimikettä käytävällä olisi riittävä työkokemus ryhmien ohjaamisesta tai yksittäisen lapsen tai nuoren kanssa työskentelystä terapeutisesti sekä riittävä perehtyneisyys kirjallisuuteen tai luovaan kirjoittamiseen. Kirjallisuusterapiaohjaajan nimikettä voi käyttää hieman laajemmin: sitä voivat käyttää ne, jotka ohjaavat kirjallisuusterapeutteja menetelmiä käyttäviä ryhmiä. Ohjaajillekin kuitenkin suositellaan kirjallisuusterapiaohjaajan koulutusta, jota Suomessa järjestää Suomen Kirjallisuusterapiayhdistys ry. (Arvola & Mäki 2009a, 14)

Arvolan ja Mäen (2009a, 18–19) mukaan ryhmässä toteutettavaan lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan ryhmän jäsenet valitaan haastattelemalla nuoria itseään tai lasten kohdalla heidän vanhempiaan. Sairaalassa tai lastensuojelun piirissä henkilökunta valitsee ryhmään osallistujat. Näin toimittaessa varmistetaan edes jollain tasolla ryhmään osallistuvien sitoutuminen ja kyky osallistua ryhmään. Kirjallisuusterapiaryhmät ovat useimmiten suljettuja tai puolisoljettuja. Suljettuun ryhmään ei oteta uusia jäseniä lisää, vaikka joku jäisi ryhmästä pois. Puolisuljettuun ryhmään sen sijaan voidaan ottaa uusi jäsen poisjääneen tilalle. Avoimissa ryhmissä liikkuminen on vapaampaa: lapset ja nuoret voivat tulla ryhmään sen kokoontumisaikoina, mutta se ei edellytä heiltä sitoutumista osallistumiseen. Ryhmän koko on yleensä 2–8 lasta tai nuorta, riippuen osallistujien iästä sekä ryhmässä olemisen taidoista.

Turvallisuuden tunteen syntymiseksi erityisesti lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaryhmässä tulee olla selkeät rakenteet ja puitteet. Tästä syystä ryhmä kokoontuu aina samassa paikassa samaan aikaan, esimerkiksi kerran viikossa. Normaalisti kirjallisuusterapiaryhmästä poiketen, joissakin ryhmissä, kuten erityisesti lastenpsykiatrisilla sairaalaosastoilla, ohjaajia on kaksi: toinen on kirjallisuusterapeutti, jolla on vastuu ryhmän toiminnan sisällöstä ja toinen on esimerkiksi lapsille tuttu sairaalan työntekijä, joka on passiivisempi osapuoli ja lasten turva. (Arvola & Mäki 2009a, 18–19.)

Kuten aikuistenkin kirjallisuusterapiassa, niin myös lasten ja nuorten kirjallisuusterapiassa lähtökohtana on aina ajatus ja toive muutoksesta. Tavoitteetkin ovat ai-

kuisten kirjallisuusterapian kanssa hyvin samanlaisia: vuorovaikutustaitojen kehittäminen, omien tunteiden ja vaikuttimien tiedostaminen ja erityisesti itseilmaisun ja itsetuntemuksen lisääminen, jotka osaltaan auttavat kehittämään ja vahvistamaan lapsen ja nuoren itsetuntoa. Kirjallisuus voi myös muokata arvoja ja asenteita. Se voi kertoa lukijan omasta tilanteesta ja antaa uutta näkökulmaa elämään. Lasten ja nuorten kirjallisuusterapiassa on tärkeää ottaa huomioon lapsen yksilöllisyys ja kehitysvaiheet sekä lapsen ja lapsen perheen tarpeet ja valmiudet terapeuttiseen prosessiin. (Arvola & Mäki 2009a, 13–14; Karasma & Suvilehto 2014, 307, 309)

Kirjallisuusterapeuttinen työskentely lasten kanssa voi olla joko ennaltaehkäisevää tai hoitavaa ja käsiteltäviä aiheita on runsaasti. Niitä voivat olla esimerkiksi itsetunto, arkuus, erilaiset pelot, tarkkaamattomuus, perfektionistinen käyttäytyminen ja erilaiset sairaudet, kuten esimerkiksi anoreksia. Näiden esimerkkien lisäksi kirjallisuusterapiaa on hyödynnetty myös yökastelun, ahdistuneisuuden ja masennuksen hoidossa, käytöshäiriöissä, nukahtamisongelmissa, aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriöissä, lapsen surussa sekä traumojen, seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn hoidon osana. (Karasma & Suvilehto 2011, 309, 316.) Arvolan ja Mäen mukaan (2009a, 14) kirjallisuusterapeuttisia menetelmiä käytetäänkin muun muassa sairaaloissa niin psykiatristen kuin somaattistenkin sairauksien hoidon yhteydessä sekä lastensuojelulaitoksissa. Lisäksi myös kouluissa ja päiväkodeissa hyödynnetään näitä menetelmiä kasvatuksen ja opetuksen ja esimerkiksi sanataideopetuksessa ennaltaehkäisevänä ja kuntouttavana toimintana.

Silja Mäki ja Pirjo Arvola ovat molemmat kirjallisuusterapeutteja ja lisäksi Arvola on erityisnuoriso-ohjaaja ja Mäki äidinkielenopettaja, erityisopettaja ja sanataideohjaaja. Mäen ja Arvolan yhdessä toimittamissa teoksissa *Satu kantaa lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1* (2009) ja *Tarina tukee lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2* (2009) on hyviä esimerkkejä kirjallisuusterapeuttisten menetelmien käytöstä ennaltaehkäisevästi, kasvatuksen ja opetuksen tukena kouluissa sekä hoidollisesti esimerkiksi sairaaloissa.

Arvolan ja Mäen (2009, 13) mukaan ”lapsen kielelliseen kehitykseen ja sosiaalistumiseen saattaa liittyä traumaattisia kokemuksia, vastavuoroisuuden puutetta ja väärin ymmärrettyä viestintää”. Kirjallisuusterapialla ja kirjallisuusterapeuttisilla menetelmillä näitä asioita voidaan ottaa käsittelyyn ja työstää. Kirjallisuusterapialla

on kuitenkin luonnollisesti hyötyjensä lisäksi myös rajoitteita tai onnistumisen esteitä. Karasman ja Suvilehdon (2014, 307) mukaan terapiaprosessin onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä ovat ainakin se, miten hyvin osallistuja vastaanottaa teoksen sanoman, millainen on kirjallisuusterapeutin tai ohjaajan ja asiakkaan suhde sekä se, miten hyvin kirja tavoittaa asiakkaan ongelman. Yksi merkittävä, ellei merkittävin, vaikuttava tekijä terapian onnistumiseen on lapsen tai nuoren halu tai kyky osallistua ja sitoutua kirjallisuusterapiaprosessiin.

Karasma ja Suvilehto (2014, 10) ottavat kantaa kirjallisuusterapian hyödyntämiseen erityisesti varhaiskasvatuksen ja opetuksen kannalta ja toivoisivat kirjallisuusterapian saavuttavan samanlaisen aseman muiden ilmaisuterapioiden rinnalla. Sanataiteen keinoin lasten ja nuorten kasvuun ja kehitykseen liittyviä kysymyksiä voidaan käsitellä jo varhaisessa vaiheessa ja siksi sanataiteen ja kirjallisuusterapian mahdollisuudet ongelmia ennaltaehkäisevänä toimintana voisi ottaa esimerkiksi kasvattajien ja opettajien työkaluiksi aina varhaiskasvatuksesta korkeakouluopintoihin asti. Myös lapsen ja nuoren vanhemmilla on mahdollisuus hyödyntää kirjallisuuden mahdollisuuksia kasvuikäisen kehityksen, persoonallisuuden ja esimerkiksi opiskelun ja koulunkäynnin haasteissa (Karasma & Suvilehto 2014, 309). Kaunokirjallisuudesta löytyy esimerkiksi lapsille suunnattuja terapeuttisia aiheita käsitteleviä kuvakirjoja ja nuorille suunnattuja eri elämänalueita ja kasvuvaiheita käsitteleviä kirjoja. Kirjastojen kokoelmat ovat kattavia ja mikä parasta, niiden hyödyntäminen on varsin edullista.

6.7.1 Sadun hoitava voima

Saduilla ja myyteillä on aikojen saatossa aina ollut ja on edelleen viihdyttävyyden lisäksi myös hoitava tehtävä. Tänä päivänä satuja käytetään yhä enemmän erityisesti menetysten, kriisien ja traumojen käsittelyssä ja etenkin lapsilla ja nuorilla (Arvola & Mäki 2009b, 25–26.) Sadut voivat toimia hoidollisessa merkityksessä monella tavalla. Mäen ja Kinnusen (2005, 28) mukaan hyvissä, hoitavissa saduissa on aina olemassa hyvän ja pahan taistelu, joka antaa lapselle mahdollisuuden asettua eri rooleihin ja kokea sekä pelon että onnistumisen tunteita. Hoitava satu on Ylösen (2000, 64) mukaan lisäksi selkeästi kuvitteellinen, jolloin lapsi ymmär-

tää, ettei siinä ole kysymys todellisesta maailmasta. Edellytyksenä hoitavalle sadulle on myös se, että oikean ja väärän ero on selvästi esillä ja oikeus voittaa. Sadussa tulee myös olla vähintään yksi samaistuttava hahmo, joka ei saa olla muiden ohjailtavissa, ja hänen toiminnallaan on oltava merkitys tapahtumien kulkuun ja loppuratkaisuun. Näin lapsi saa esimerkin siitä, että omaan elämäänsä voi vaikuttaa. Satujen kuvitteellinen maailma ei anna lapselle virheellistä kuvaa todellisuudesta eikä se ole ristiriidassa lapsen kokemustason kanssa. Vaikka sadut kertovatkin fiktiivisestä mielikuvitusmaailmasta, sen kuvitellut hahmot ovat liittyvät lapsen eri ikävaiheisiin ja ovat lapsen mielenterveydelle tärkeitä ja ne vahvistavat lapsen kosketusta todellisuuteen. (Mäki & Kinnunen 2005, 28, 39.)

Satujen ohella tai yhdessä niiden kanssa erilaisten asioiden käsittelyssä voidaan hyödyntää myös niin kutsuttuja täsmäkirjoja, joissa kuvataan lapsen tai nuoren arkielämään liittyviä asioita ja tapahtumia tiettyyn teemaan liittyen. Täsmäkirjoiksi luetaan yleensä lasten kuvakirjat, nuorten ollessa kyseessä täsmäkirjoja ovat tietystä teemasta kirjoitetut nuorten romaanit. Mäen ja Kinnusen (2005, 28) mukaan tänä päivänä täsmäkirjat ja sadut kulkevat käsi kädessä. Satujen kautta lapsen mielikuvamaailma kehittyy ja täsmäkirjojen avulla lapsi voi taas harjoitella arkielämän tilanteita.

Ylösen (2003, 135) mukaan, kun lapsi on menettänyt hänelle läheisen ihmisen, sadun keskeisin tehtävä on lohduttaa ja antaa toivoa, että surusta voi selvitä. Lapselle luettavan tarinan tai kirjan ei tarvitse välttämättä kertoa surusta. Voi olla, että hassut, hauskat ja yllättävät tarinat ovat tällöin lapsen mieleen. Samoin esimerkiksi perinteiset jännittäviä tapahtumia sisältävät sadut ja sellaiset, jossa hiljennytään ja pysähdytään, voivat auttaa. Kun lapsi on menettänyt läheisen ihmisen, sadun keskeinen tehtävä on lohduttaa ja antaa toivoa surusta selviytymisestä. Jos kuitenkin halutaan lukea kuolemasta kertovia kirjoja, Ylösen (2003, 131) mukaan niissä tulisi kertoa kuolemasta realistisesti. Pikkulapsille suunnatuissa kirjoissa vältellään joskus kuolemaa sanana ja sen sijasta käytetään vertauskuvallisia ilmauksia, kuten pitkä matka tai syvä uni. Ylösen mukaan tässä on kuitenkin omat vaaransa, sillä jos kuolemaa vertaa uneen, lapsi saattaa alkaa pelätä nukahtamista.

Kuolema herättää lapsessakin ikävän lisäksi monenlaisia tunteita, kuten esimerkiksi viha, pettymys ja ajatukset hylätyksi tulemisesta. Maailmanlaajuisesti tunnet-

tuja Grimmin satuja moititaan tänä päivänä usein liian julmiksi. Ylönen (2003, 136) toteaa, että ”jos ne olisivat kelvottomia, ne olisivat jääneet unholaan”. Lasten on helppo kohdistaa tunteita Grimmin satujen hahmoihin, sillä hyvyyttä ja pahuutta edustavat hahmot ovat niissä yksiselitteisiä. Myös Grimmin satuja valittaessa, tulee vanhemman tai muun aikuisen kuitenkin kiinnittää huomiota siihen kenelle satua lukee.

Alle viisivuotiaan lapsen on vaikea käsittää kuoleman lopullisuutta ja tällöin voi harkita esimerkiksi Lumikin ja Ruusunen lukemista. Lumikki heräsi sadussa eloon, vaikka makasi arkussa ja Ruusunen nukkui sata vuotta, jonka jälkeen elämä jatkui kuin mitään keskeytystä ei olisi ollutkaan. Lapsi saattaa ehkä toivoa menettämänsä läheisen ihmisen paluuta, sillä niinhän sadun sankaritarkin teki. Toisaalta, lapsi voi kiinnittää enemmän huomiota sankarittaren selviytymiseen vaikeuksista. (Ylönen 2003, 137.) Satuja lukiessaan aikuinen ja vanhempi voi luottaa omaan kokemukseensa ja vaistoonsa siinä millainen satu lapselle milloinkin sopii. Pelottavien satujen lukemista ei siis tarvitse pelätä, aikuisen turvallinen läsnäolo auttaa lasta kestämään pelottaviakin kohtia. Luettavaan satuun tai kirjaan on kuitenkin tärkeä tutustua ennen lukemista, jotta voi arvioida sopiiko se kyseiselle lapselle. Lukiessa on myös tärkeä olla herkkä lapsen reaktioille ja olla valmis käsittelemään sadun sisältöä lapsen kehitystason mukaisesti, esimerkiksi keskustelemalla, leikkimällä tai piirtämällä sadun tapahtumia. (Mäki & Kinnunen 2005, 27.)

6.7.2 Kuvakirjan mahdollisuuksia

Kuvakirjan tehtävät voi nähdä myös sen mahdollisuuksina. Mitä kuvakirja voi antaa lukijalleen ja miten tai mihin sitä voidaan käyttää? Lastenkirjallisuuden eri muodot – tarinat, kertomukset, runot, lorut – virkistävät lapsen ajatusmaailmaa, ruokkivat mielikuvitusta sekä edistävät luovaa ajattelua. Tarinan tehtävänä on aktivoita kuulijaa ja herättää kysymyksiä. Lapsen kuunnellessa tarinaa, siihen sisältyy tarinan sisällön lisäksi paljon muutakin: tunnelma, äänensävyt, heränneet mielikuvat, muistot, miellelyhtymät ja yhdessä jaettu kokemus. (Karasma & Suvilehto 2014, 298–301.) Lapselle on tärkeää voida keskustella tarinan herättämistä kysymyksistä ja että joku kuuntelee, on läsnä. Yhdessä jaettu lukuhetki ja juttutuokio

voivat toimia voimaannuttavana kokemuksena sekä lapselle että aikuiselle. Kuvakirja voi monesti toimia tällaisen keskustelun herättäjänä.

Kuvakirjoissa käsitellään laajaa kirjoa lapselle tärkeitä aiheita. Karasman ja Suvilehdon mukaan (2014, 19) lastenkirjallisuudessa on usein niin sanotusti ”universaali” aihe, joka jollain tavalla liittyy lapsen kokemusmaailmaan. Kuvakirjoissa kirjan hahmot kokevat asioita, joita lapsetkin kokevat ja vaikka kertoja näissä kirjoissa useimmiten onkin kaikkietävä, aiheita käsitellään lapsen tasolla. Suosittuja aiheita ovat tarinat ystävydestä ja rakkaudesta, mutta nykypäivän kuvakirjoissa käsitellään myös vakavampia aiheita.

Kirjoissa voidaan käsitellä lasta askarruttavia aiheita, kuten mustasukkaisuutta, kateutta, pimeän pelkoa, yksinäisyyttä, hylätyksi ja syrjäytetyksi tulemisen kokemuksia tai kuolemaan liittyviä kysymyksiä. Lastenkirjat, kuten kuvakirjat, käsittelevät aihetta turvallisesti etäännyttetyinä ja antavat näin lapselle mahdollisuuden tutkia häntä askarruttavia asioita turvallisesti ja hellästi, tarinan luomassa tilassa. Osassa kirjoista tällainen etäännyttäminen tapahtuu esimerkiksi eläinhahmojen avulla. Tarinat ovat fiktiivisiä ja niissä puhutaan fiktiivisistä hahmoista, jotka kokevat asioita, joihin lapsi voi tunnetasolla samaistua. (Karasma & Suvilehto 2014, 19, 30.) Toisaalta, etäännyttäminen on voitu toteuttaa myös kuvituksen avulla. Kuvien yksityiskohtia tarkkailemalla, voi huomata etteivät ne kuulu todelliseen maailmaan. Tämän voi huomata esimerkiksi asioiden ja esineiden mittasuhteista, yksityiskohtien liioittelusta, perspektiivistä, eri-luonnollisista väreistä tai ei-luonnollisista yksityiskohdista. (Ylönen 2003, 134.)

Lastenkirjallisuudessa puhutaan myös karnevalistisesta lastenkirjallisuudesta, joka voi osaltaan antaa lapselle voimaantumisen kokemuksia. Nikolajevan (2002b, 120–126) mukaan on kyse siitä, että sosiaalisessa hierarkiassa alhaisimpana oleva (keskiajalla narri, lastenkirjoissa lapsi) saa mahdollisuuden vaihtaa paikkaa arvojärjestyksessä korkeimmalla olevan (eli kuninkaan tai aikuisen) kanssa, tulla rikkaaksi, voimakkaaksi ja rohkeaksi ja suorittaa sankaritekoja. Karnevalismin ideaan liittyy kuitenkin ajallinen rajallisuus, se on väliaikainen ilmiö. Karnevalistiset tekstit voivat antaa lapselle väliaikaisen voimaantumisen tunteen, vapauden, jolloin he voivat taian tai mielikuvituksen avulla lentää, höynäyttää aikuisia ja voittaa vastustajansa, ilman seuraamuksia. Karnevaalin päättyessä lapsi, joka rajatuksi

ajaksi saa poistua kodin turvasta ja pääsee kokemaan henkeäsalpaavia seikkailuja, palautetaan takaisin alkupisteeseen ja järjestys palaa jälleen ennalleen.

Kuvakirjan tehtäviin lukeutui lapsen ja aikuisen jakama yhteinen hetki. Tämä hetki voi toimia kirjallisuusterapeuttisesti eheyttävänä ja hoitavana. Kirjan avulla voidaan muun muassa käsitellä lapsen surua, ja tällöin kiireetön syventyminen aikuisen kanssa kirjan tekstiin ja kuviin antaa mahdollisuuden surun käsittelyyn ja lapsen lohduttamiseen (Ylönen 2003, 133). Samalla luettu tarina voi tarjota myös vanhemmalle tilaisuuden työstää omia muistojaan lapsuuden kokemuksistaan. Aikuisen turvallinen läheisyys ja läsnäolo antaa turvaa käsitellä vaikeitakin asioita. Aikuisen tulee myös olla valmis käsittelemään kysymyksiä, jotka luettava tarina tai sen kuvat lapsessa mahdollisesti herättää. Jotkut kirjat tarjoavat myös apukysymyksiä tällaisen keskustelun käymiseen lapsen kanssa. Iltasadun lukeminen joka ilta on myös ikään kuin toistuva rituaali, joista lapset yleensä pitävät. Samoin esimerkiksi kirjastojen viikoittain toistuvat satutuokiot voivat toimia tällaisina rituaaleina.

6.7.3 Käytettävien kirjojen valinta ja etsiminen

Terapeuttisesti ja kasvatuksellisesti hyödynnettävää lastenkirjallisuutta löytyy runsaasti yleisten kirjastojen kokoelmista. Kirjastojen henkilökunnalla on taitoa ja halua auttaa etsimään ja valitsemaan lapselle sopivia kirjoja. Kirjallisuuden (tai muun aineiston) löytämisessä voi käyttää apuna niin kirjastojen henkilökuntaa kuin kirjastojen aineistotietokantoja ja -hakuja tai valmiita kirjallisuuslistoja, joita on esimerkiksi koottu erilaisille sivustoille muun muassa kirjastojen toimesta. Tässä esimerkki muutamista kirjastojen kokoamista valikoimaluetteloista:

- Outi-kirjastojen verkkosivuilta löytyy vinkkilistoja esimerkiksi surua ja pelkoa käsittelevistä kirjoista. Vinkkilistat saatavana seuraavasta osoitteesta: <http://www.ouka.fi/oulu/kirjasto/lapset1>
- HelMet-kirjastot ovat koonneet kuvakirjoista aihepaketteja, joita vanhemmat ja kasvattajat voivat käyttää erilaisissa elämäntilanteissa. Pakettien sisältämät kirjat on koottu aiheen mukaan listoiksi, jotka löytyvät HelMet-kirjastojen verkkosivuilta pdf-muodossa seuraavasta osoitteesta:

<http://www.helmet.fi/fi->

[FI/Lapset/Kasvattajille/Kuvakirjat_eri_aihepiireista\(342\)](http://www.helmet.fi/fi-)

- PIKI-kirjastojen verkkosivuilla on Lapset ja Vanhemmille -otsikoiden alle koottu erilaisia vinkkilistoja muun muassa koulukiusaamisesta ja kasvatuserinteistä maailmalla. Nämä kirjavinkit löytyvät osoitteesta:

<https://piki.verkkokirjasto.fi/web/arena/lue-lapselle>

Lue lapselle -linkin takaa löytyy lisää kirjavinkkejä muun muassa nukku-
maanmenosta ja lapsen surusta. Nämä kirjat puolestaan löytyvät osoittees-
ta: <https://piki.verkkokirjasto.fi/web/arena/lue-lapselle>

Terapeuttisia aiheita käsitteleviä kirjoja on koottu listoiksi aiheen mukaan myös muun muassa Silja Mäen ja Pirjo Arvolan toimittamiin teoksiin *Satu kantaa lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1* sekä *Tarina tukee lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2* (2009) sekä Päivi Heikkilä-Halttusen tutkimukseen *Minttu, Jason ja Peikonhäntä: lasten kuvakirjoja kipeistä aiheista* (2010). Mäen ja Arvolan toimittamissa teoksissa käydään monien esimerkkien kautta läpi kirjallisuusterapeuttisten menetelmien käyttöä esimerkiksi kielihäiriöisten lasten opetuksessa ja muussa koulutyössä sekä sairaalahoidossa olevien lasten kanssa. Heikkilä-Halttunen käy tutkimuksessaan läpi lasten kuvakirjoja kipeistä aiheista aina 1970-luvulta vuoteen 2010 saakka. Kirjan lopusta löytyy kattava lista kuvakirjoista aiheineen.

Kasvatustieteen tohtori Hilikka Ylönen on kirjoittanut paljon saduista ja niiden käytöstä hoitavassa mielessä. Ylösen kirja *Loihditut linnut* (2000) opastaa aikuista satujen valinnassa, lukemisessa ja esittämisessä. Toimitetussa teoksessa *Surevan lapsen kanssa* (2003) Ylönen auttaa valitsemaan kirjallisuutta lapselle, jolla on surua. Ylösen toimittamassa kirjassa *Satulaivan matkassa: sadut lapsen apuna vanhempien erotessa* (2007) sen sijaan on useiden kirjailijoiden kirjoittamia satuja avioeroprosessin eri vaiheisiin. Lisäksi Ylönen on kirjoittanut *kirjan Satulinnan saaleissa: opitaan arvoja satujen ja laulujen avulla* (2005), jossa pyritään tukemaan eettisten asioiden ymmärtämistä satujen, laulujen ja arkipäivän esimerkkien ja niistä keskustelemisen avulla. Kirja soveltuu erinomaisesti esimerkiksi varhaiskasvatuksen apuvälineeksi.

7 TUTKIMUSMENETELMÄT

7.1 Haastattelu tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmänä

Laadullisen tutkimuksen yleisimpiin aineistonkeruumenetelmiin lukeutuvat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. Näistä tutkija voi valita omaan tutkimukseensa soveltuvimman tai tarvittaessa käyttää niitä yhdisteltynä tai rinnakkain. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71.) Tutkimukseeni valittiin aineistonkeruumenetelmäksi teemahaastattelu, koska sen avulla pystyy hankkimaan tietoa monesta tutkimukseni kannalta tärkeästä teemasta. Lisäksi valittujen haastateltavien määrä on pieni, joten teemahaastattelun avulla saatiin varmemmat vastaukset kuin esimerkiksi lomakehaastattelulla.

Haastattelu on menetelmä, jolla on tutkimuksen kannalta monia hyviä puolia. Merkittävin haastattelun eduista on joustavuus. Haastattelija voi tarvittaessa toistaa kysymyksen, esittää tarkentavia jatkokysymyksiä, selventää käyttämiään sanoja tai ilmauksia ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Lisäksi haastattelun kysymykset voidaan esittää tutkijan (eli haastattelijan) haluamassa järjestyksessä. Haastattelun etuihin kuuluu myös se, että haastattelusta kieltäydytään harvemmin kuin esimerkiksi kyselylomakkeeseen jätetään vastaamatta. Kun haastatteluluvasovitaan etukäteen, luvan annettuaan haastattelijat harvoin kieltäytyvät haastattelusta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73–74.) Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 36) mukaan haastattelussa on suuremmat mahdollisuudet motivoida ihmisiä kuin lomakemuotoisessa tutkimuksessa. Tähän voi olla syynä esimerkiksi se, että haastattelusta sovitaan henkilökohtaisesti haastateltavan kanssa. Lisäksi haastattelussa antaa enemmän mahdollisuuksia tulkita kysymyksiä.

Yksi haastattelun eduista on myös se, että haastatteluun voidaan valita sellaiset henkilöt, joilta odotetaan saavan eniten tietoa tutkittavasta aiheesta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85–86). Haastateltavilla voi esimerkiksi olla kokemusta kyseessä olevasta aiheesta tai muuten merkittävästi tietoa. Haastattelun tärkeimpänä tavoitteena on saada mahdollisimman paljon tietoa tutkimuksen aiheesta. Tästä syystä haastateltavat on hyvä valita tarkkaan. Samasta syystä on suositeltavaa, että haastateltavat voisivat tutustua vähintään haastattelun aiheeseen etukäteen. Tä-

mä toteutuu käytännössä haastattelutavasta ja haastatteluajasta sovittaessa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.)

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, jossa haastattelu etenee tiettyjen ennalta valittujen teemojen varassa. Teemahaastattelussa korostetaan ihmisten tulkintoja asioista sekä heidän asioille antamiaan merkityksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48.) Haastatteluun valitut teemat perustuvat tutkimuksen ongelmanasettelun ja teoreettiseen viitekehykseen, joten teemahaastattelussa ei voi kysyä mitä tahansa. Se eroaa tässä suhteessa siis avoimesta haastattelusta. Teemahaastattelut voivat kuitenkin olla myös jossain määrin spontaaneita tai intuitiivisia, sillä haastattelutilanteissa voi tulla esiin kysymyksiä tai vastauksia kysymyksiin, joita ei ole etukäteen valittu tai suunniteltu. Kaikki riippuu siitä, miten tiukasti tutkija haluaa etukäteen valituissa kysymyksissä pitäytyä.

Teemahaastattelu poikkeaa tavallisesta haastattelusta siten, että teemat ohjaavat haastattelua. Haastattelua ei voi toteuttaa toista kertaa täysin samalla tavalla, sillä haastateltavien vastaukset ohjaavat kysymyksestä ja teemasta toiseen siirtymistä. Haastateltava saattaa esimerkiksi kysymykseen vastatessaan ottaa puheeksi jonkin asian, jonka haastattelijalla on suunnitellut esittää myöhemmässä vaiheessa. Tällaista kysymystä on turha ja ehkä häiritsevääkin esittää uudelleen. Haastattelua varten koottua haastattelurunkoa ei tämän vuoksi tarvitse noudattaa orjallisesti, vaan sitä voi nimensä mukaisesti käyttää vain haastattelun runkona, sen puitteina.

7.2 Ryhmähaastattelu vai yksilöhaastattelu?

Haastattelun voi toteuttaa tutkijan valinnan tai olosuhteiden mukaan joko yksilöhaastatteluna tai ryhmähaastatteluna. Yksilöhaastattelussa haastateltava ja haastattelijat ovat tilanteessa kahden kesken. Haastattelijan huomio kiinnittyy tällöin vain tähän yhteen haastateltavaan, haastattelu on intiimimpi ja toisaalta se voi myös olla kestoltaan lyhyempi. Ryhmähaastattelussa sen sijaan haastattelijat puhuvat useille haastateltaville yhtäaikaisesti välillä suunnaten kysymyksensä ryhmän yksittäisille jäsenille (Hirsjärvi & Hurme 2000, 61). Yksilöhaastattelussa haastateltava saa haastattelijan jakamattoman huomion, kun taas ryhmähaastattelussa osanottajat vastaavat kysymyksiin ja kommentoivat asioita melko vapaasti ja spon-

taanisti. Ryhmähaastattelussa vaikuttavat myös ryhmädynamiikka ja valtasuhteet, jolloin joku tai jotkut osallistujista saattavat dominoida haastattelu (Hirsjärvi & Hurme 2000, 63).

Yksittäinen ryhmähaastattelu kestää ajallisesti todennäköisesti yksilöhaastattelua kauemmin, mutta sen avulla saadaan nopeasti tietoa usealta vastaajalta samalla haastattelukerralla. Näin ollen se säästää tutkijan aikaa. Toisaalta, ryhmähaastattelun haittana voi pitää muun muassa sitä, että kaikki haastatteluun kutsutut eivät saavukaan paikalle. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 63.)

7.3 Haastattelujen toteuttaminen

Tutkimuksen tavoitteisiin kuului selvittää kirjallisuuden käyttömahdollisuuksia perhetyön työkaluna sekä pohtia mahdollisuuksia kirjaston ja sosiaalitoimen ja perhekeskuksen yhteistyömahdollisuuksia perhetyötä ajatellen. Tutkimusta varten haastateltiin Kurikan sosiaalitoimen ja Kurikan Perhekeskuksen perhetyöntekijöitä, jotta saataisiin mahdollisimman paljon tietoa muun muassa kirjallisuuden käyttömahdollisuuksista perhetyössä. Lisäksi haastattelujen tavoitteena oli kartoittaa perhetyöntekijöiden näkemystä ja kokemuksia kirjaston palveluista sekä lastenkirjallisuuden ja lukemisen hyödyistä. Perhetyöntekijät ovat alansa asiantuntijoina sopivimpia tiedonantajia perhetyöstä.

Haastattelujen järjestämisestä sovittiin yhdessä PALMIKKO-hankkeen projekti-koordinaattorin, Virpi Pihlajamäen kanssa, joka tiedotti haastatteluista perhetyöntekijöille toukokuussa 2014. Haastattelujen toteutus suunniteltiin alun perin elokuulle 2014, mutta sopivien haastatteluajkojen sopiminen koitui lopulta ennakoitua vaikeammaksi. Tästä syystä teemahaastattelut toteutettiin ennakkosuunnitelmista poiketen kahtena ryhmähaastatteluna lokakuussa 2014. Tavoitteena oli haastatella kaikki perhetyöntekijät eli yhteensä yhdeksän perhetyöntekijää, mutta lopulta heistä haastateltiin seitsemän. Haastatteluissa käytettiin apuna haastattelu-runkoa (Liite 1), johon olin teemoittain suunnitellut kysymyksiä. Tallennusmenetelmänä käytettiin haastatteluiden nauhoittamista, jotta haastattelutilanne olisi mahdollisimman sujuva eikä muistiinpanojen kirjoittaminen häiritsisi sitä.

Perhetyöntekijöiden lisäksi tutkimuksen kannalta oli olennaista saada tietoa myös kirjastoalan ammattilaisilta. Kirjastotyöntekijöiden haastattelujen tavoitteena oli selvittää kirjastoalan ammattilaisten näkemyksiä ja kokemuksia lastenkirjallisuuden tehtävistä ja lukemisen tärkeydestä sekä hyödyistä. Heidän avullaan pyrittiin myös selvittämään, mitä palveluja kirjastot tarjoavat lapsiperheille ja mahdollisesti perhetyöntekijöille heidän työtään ajatellen. Lisäksi tavoitteena oli selvittää mahdollisuudet yhteistyöhön sosiaalitoimen ja perhekeskuksen kanssa. Tutkimusta varten haastateltiin lasten- ja nuortenkirjastotyötä tekeviä kirjastotyöntekijöitä Kurikassa ja Jalasjärvellä. Yhteensä haastateltavia oli kaksi. Alkuperäisenä suunnitelmana oli haastatella kirjastotyöntekijöitä vain Kurikan kaupunginkirjastosta, mutta koska sieltä ei saatu kuin yksi sopiva haastateltava, haastateltavaa kysyttiin myös Jalasjärven kirjastosta. Jalasjärvi on Kurikan tapaan JIK-kunta ja on tulevan kuntaliitoksen myötä osa Kurikkaa vuonna 2016, joten se sopii näiltä osin tutkimukseen. Toinen haastatteluista tehtiin yksilöhaastattelun ja toinen aikataulun vuoksi sähköpostitse. Molemmissa haastatteluissa käytin läpi haastattelurungon (Liite 2) mukaiset teemat ja kysymykset.

8 HAASTATTELUJEN TULOKSET

8.1 Perhetyöntekijöiden haastattelut

Tutkimusta varten haastateltiin Kurikan sosiaalitoimen ja Kurikan Perhekeskuksen perhetyöntekijöitä. Alkuperäisen suunnitelman mukaisia yksilöhaastatteluja ei pystytty perhetyöntekijöiden kiireisten aikataulujen vuoksi järjestämään, joten haastattelut tehtiin kahtena ryhmähaastatteluna, joista ensimmäiseen osallistui viisi perhetyöntekijää ja toiseen kaksi perhetyöntekijää eli yhteensä haastateltiin seitsemän perhetyöntekijää. Ensimmäisessä haastattelussa haastateltavat olivat pääosin lastensuojelun perhetyötä tekeviä perhetyöntekijöitä ja toisessa haastattelussa haastateltavat olivat ennaltaehkäisevää perhetyötä tekeviä. Molemmat haastattelut tehtiin lokakuun 2014 aikana.

Haastattelumenetelmäksi valittiin teemahaastattelu, koska sen avulla oli mahdollista hankkia tietoa kaikista tutkimuksen kannalta tärkeistä aiheista tai teemoista. Teemahaastattelu mahdollisti myös kysymysten tarkentamisen ja esimerkiksi jatkokysymysten esittämisen. Lisäksi haastateltavien määrä oli pieni ja teemahaastattelun avulla saatiin todennäköisesti varmemmat vastaukset kuin esimerkiksi sähköpostin välityksellä lähetettävillä kyselylomakkeilla. Lopulta vain kaksi perhetyöntekijää jäi aikatauluongelmien vuoksi haastattelemapa, sillä he eivät ehtineet osallistua kumpaankaan ryhmähaastatteluun.

Haastatteluissa käytettiin apuna etukäteen laadittua haastattelurunkoa (Liite 1), johon oli valittu tutkimuksen kannalta kuusi merkittävää teemaa. Jokaista teemaa kohden oli laadittu kysymyksiä, joista haastattelujen aikana kysyttiin suurin osa edes jossain muodossa. Osa kysymyksistä esitettiin eri muodossa ja järjestyksessä kuin ne haastattelurungossa ovat esillä, sillä haastattelujen aikana haastateltavien vastaukset ohjasivat jonkin verran kysymysten esittämistä ja järjestystä. Lisäksi teemojen käsittelyjärjestys poikkesi hieman haastattelurungosta.

Haastattelukysymyksiä ei lähetetty etukäteen, mutta haastateltaville oli etukäteen tiedotettu järjestettävistä haastatteluista PALMIKKO-hankkeen projektikoordinaattori Virpi Pihlajamäen välityksellä toukokuussa 2014 ja samalla kerrottu tutkimuk-

sen aiheesta ja tavoitteista. Lisäksi sähköpostin välityksellä tiedusteltiin mahdollisia haastattelu-aikoja ensimmäisen kerran elokuun alkupuolella ja sähköpostissa kerrottiin myös lyhyesti tutkimuksen aiheesta. Haastatteluun valitut teemat olivat taustoitus, kirjaston palvelujen käyttö, lastenkirjallisuus ja lukeminen, perhetyön työmenetelmät, teemapaketit sekä yhteistyö kirjaston kanssa. Seuraavassa käydään läpi jokainen teema yksitellen läpi ja esitellään siten myös haastattelujen tulokset.

8.1.1 Taustoitus

Haastattelujen aluksi kerrottiin tutkimuksen aihe ja keskeiset tutkimuskysymykset. Taustoituksen toisena tarkoituksena oli selvittää haastateltavien nykyinen toimenkuva ja kuinka kauan he olivat nykyistä työtään tehneet. Tämän kysymyksen tarkoituksena oli antaa pohjaa sille pohdinnalle, onko työkokemus vaikuttanut esimerkiksi erilaisten menetelmien, kuten kirjallisuuden tai kirjaston palvelujen käyttöön apukeinona työssä tai onko se vaikuttanut esimerkiksi siihen, onko työntekijällä kokemusta yhteistyöstä kirjaston kanssa nykyisessä toimessaan.

Haastateltavien työkokemus vaihteli noin puolestatoista vuodesta kahteentoista vuoteen. Osa työntekijöistä oli ollut nykyisessä toimessaan vähemmän aikaa, mutta kokemusta oli kertynyt aikaisemmasta toimesta (tai toimista). Työntekijöiden nimikkeet olivat joko perhetyöntekijä tai perheohjaaja. Osa haastateltavista teki ennaltaehkäisevää perhetyötä, osa lastensuojelun perhetyötä ja osa intensiivistä perhetyötä.

8.1.2 Kirjaston palvelujen käyttö

Haastatteluissa pyrittiin selvittämään, miten hyvin perhetyöntekijät tuntevat kirjaston palveluja ja miten paljon he käyttävät kirjaston palveluja omalla vapaa-ajallaan ja työssään vai käyttävätkö he niitä lainkaan. Lisäksi tavoitteena oli selvittää onko perhetyöntekijöillä käsitystä siitä, miten hyvin heidän asiakkaansa tuntevat ja käyttävät kirjaston palveluja. Kysymys toimii pohjana pohdinnalle siitä, vaikuttaako

perhetyöntekijöiden kirjaston palvelujen käyttö vapaa-ajalla niiden käyttöön työssä tai kirjaston palvelujen suositteluun asiakkaille.

Haastatteluista kävi ilmi, että haastateltavat käyttävät kirjaston palveluja vapaa-ajallaan enimmäkseen omien lastensa kanssa, mutta kirjaston palveluja on käytetty myös esimerkiksi opiskeluihin liittyen. Kirjaston palvelujen käytössä tai hyödyntämisessä työn yhteydessä oli tätä enemmän vaihtelua. Osa haastateltavista mainitsi käyvänsä kirjastossa asiakkaiden kanssa ja että asiakkaille on lainattu kirjoja tai heidän kanssaan on lainattu kirjoja ja myös muuta aineistoa, kuten esimerkiksi musiikkia. Yhden haastateltavan mukaan kirjastossa käyminen asiakkaiden kanssa on enimmäkseen satunnaista ja se riippuu aina asiakkaan tilanteesta, siitä mitkä ovat perhetyön tavoitteet ja asiakkaan toiveet. Yksi haastateltavista mainitsi myös, että kirjaston palveluita mainostetaan melkein poikkeuksetta kaikille asiakkaille. Pikkulapsiperheille on mainostettu esimerkiksi kirjaston satutuokioita ja niissä on myös käyty yhdessä asiakkaiden kanssa. Joskus asiakkaalle on lainattu myös esimerkiksi perhekeskuksessa olevia kirjoja ja perhetyöntekijät hyödyntävät näitä materiaaleja itse tilanteen mukaan, eli ottavat joskus suunnitelmallisesti jonkin kirjan hyllystä mukaan kotikäynnille.

Osa haastateltavista ei käyttänyt kirjastojen palveluja työssä juuri ollenkaan. Esimerkiksi teini-ikäisten kanssa työskentelevät eivät olleet ainakaan nykyisessä toimessaan vielä kirjaston palveluita tai kirjallisuutta hyödyntäneet. Yksi haastateltavista taas kertoi niin omien kuin töissä kohdattavienkin lasten nauttivan kirjastossa käymisestä. Perhetyöntekijöiden haastattelujen perusteella kirjaston palvelujen ei käyttö perustuu ehkä eniten sille, ketkä ovat asiakkaita. Toisaalta siihen voivat vaikuttaa myös perhetyöntekijöiden omat lukutottumukset. Perhetyöntekijät lukivat omille lapsilleen, ja pikkulapsiperheiden kanssa kirjaston palveluja hyödynnettiin jossain määrin. Nuorten kanssa kirjaston palveluja ei toistaiseksi ollut hyödynnetty. On mahdollista, että jos työntekijät olisivat itse innostuneita esimerkiksi nuortenkirjallisuudesta, voisivat he mahdollisesti hyödyntää nuortenkirjallisuutta myös apuna työssään helpommin.

Perhetyön asiakkaat ovat haastateltavien mukaan enimmäkseen kirjastotietoisia, mutta heillä ei ehkä ole tietoa kaikesta siitä, mitä kirjastossa on tai kaikista kirjaston palveluista. Asiakkaissa on kuitenkin myös lainausoikeutensa menettäneitä tai

sellaisia, joilla ei esimerkiksi ole kirjastokorttia lainkaan. Haastatteluissa kävi ilmi, että joskus perhetyön asiakkaiden tai esimerkiksi jonkun ryhmän kanssa on käyty tutustumassa kirjaston palveluihin, mutta sitä oli vaikea arvioida, oliko se sitten motivoinut käyttämään kirjaston palvelu. Haastatteluista kävi toisaalta myös ilmi se, että koska kirjaston palveluiden käytöstä tai niiden tuntemisesta ei suoranaisesti tule asiakkailta kysyttyä, niin sitä on myös tästä syystä vaikea arvioida.

8.1.3 Lastenkirjallisuus ja lukeminen

Tavoitteena oli haastatteluiden kautta selvittää perhetyöntekijöiden suhdetta kirjallisuuteen ja lukemiseen yleensä sekä erityisesti lastenkirjallisuuteen. Kysymysten avulla pyrittiin selvittämään, mitä mieltä perhetyöntekijät ovat lastenkirjallisuuden käyttömahdollisuuksista ja lukemisprosessin hyödyistä. Teemana lastenkirjallisuus ja lukeminen on lähimpänä tutkimuksen lähtökohtana olevaa ajatusta voimaannuttavasta lastenkirjasta. Yhtenä kysymyksenä oli muun muassa se, miten hyvin perhetyöntekijät tuntevat lasten nykykirjallisuutta tai millaista se on heidän mielestään esimerkiksi verrattuna heidän lapsuutensa aikaiseen kirjallisuuteen.

Haastateltavista yksikään ei luonnehtinut itseään varsinaisesti himolukijaksi. Suuresta osasta vastauksista nousi esiin lukemisen kausiluontoisuus, eli on aikoja, jolloin tulee luettua paljonkin ja sitten on aikoja, jolloin ei tule luettua ollenkaan tai lukeminen painottuu esimerkiksi sanomalehtiin, aikakauslehtiin tai ammattilehtiin. Osa haastateltavista luki haastattelun aikoihin enimmäkseen alan kirjallisuutta tai opintoihin liittyvää kirjallisuutta, sillä osa opiskeli työn ohella. Omille lapsille lukeminen korostui positiivisesti haastatteluissa. Moni haastateltavista kertoi lukevansa lapsilleen päivittäin tai useita kertoja viikossa. Lapsille luetaan laidasta laitaan saduista tietokirjoihin ja lehtiin. Yksi haastateltavista kertoi lapsille lukemisen olevan hänelle enemmän nautiskelemista eikä hän osannut sitä oikein niin sanottuun normaaliin lukemiseen verrata. Kirja on myös luonnollinen tapa opettaa lasta rauhoittumaan ja istumaan paikallaan, kuuntelemaan tarinaa ja tarkkailemaan kirjan sivuja. Kirjan avulla voi esimerkiksi opetella potalla istumista.

Lastenkirjallisuuden tehtäviin ja lukemisprosessin hyötyihin haastateltavat lukivat muun muassa lapsen puheen kehityksen ja sanavaraston lisäämisen, yhteisen

hetken lapsen kanssa, rauhoittumisen iltasadun merkeissä, mielikuvituksen tukemisen, sosiaalisten taitojen kehittämisen ja ylipäänsä lapsen elämän rikastuttamisen. Yksi haastateltavista mainitsi myös lapsuuden tukemisen yhtenä lastenkirjallisuuden tehtävänä, kun on paljon sellaisia lapsia, jotka niin sanotusti uppoutuvat tarinaan ja ovat turvassa tarinan sisällä. Lisäksi yksi haastateltavista mainitsi myös sen, että vaikka joitain kirjoja tai satuja pidetäänkin ehkä turhan pelottavina lapsille, niin niiden kautta lapsen on myös mahdollista saada luonnollista jännitystä elämään, jos kirjoissa kuitenkin on sitten onnellinen loppu.

Kirjan lukeminen lapselle tai yhdessä lapsen kanssa on myös aikuiselle hetki rauhoittua ja unohtaa muut mielessä pyörivät asiat. Yhden haastateltavan sanoin ”Tää on nyt meidän hetki.” Iltasadun lukeminen voi esimerkiksi olla viimeinen mahdollisuus viettää lapsen kanssa yhteistä aikaa, jos ei ole aiemmin ehtinyt. Haasteltavien mukaan lukuhetki tuo mukanaan myös läheisyyden kokemisen, kun lapsi tulee syliin tai kainaloon tarinaa kuuntelemaan. Haastateltavat näkivät myös iltasadun merkityksen suurena ja mitä säännöllisempää se on niin sitä parempi. Heidän mukaansa sitä myös käytetään vielä perheissä ja iltasatu on niissä rutiini. Yksi haastateltavista toi esille kuitenkin myös sen puolen, että satuja tai kirjoja ei lueta lapsille ollenkaan. Lapselle lukeminen on jotain, mitä vanhemmille pitää opettaa ja heitä pitää ohjata siinä, ja vaikka tätä tekisikin, niin vanhempien pitää todella omaksua se ja sitoutua siihen, jotta se toteutuisi myös silloin, kun työntekijä ei ole niin sanotusti vahtimassa. Kirjoja voi tarjota välineinä vanhemmille, mutta jos vanhempi ei usko saavansa siitä itselleen mitään, niin se saattaa tuntua hänestä enemmän riesalta kuin hyödyltä. Haastateltavat myös mainitsivat, että jos vanhempi ei ole omassa lapsuudessaan kokenut näitä yhdessä lukemisen hetkiä omien vanhempiansa kanssa, niin se saattaa vaatia paljon opettelemista, että kirjojakin voi käyttää hyödyksi yhteisen hetken luomiseen ja rauhoittumiseen. Tätä perhetyöntekijät yrittävät aina välillä vanhemmille opettaa.

Teemapaketteihin liittyen annoin haastateltaville luettavaksi listan erilaisista ongelmalähtöisten kuvakirjojen teemoista tai aiheista. Yksi haastateltavista nosti tässä esille myös hankalien asioiden käsittelyn kirjojen avulla. Hänen mukaansa sekä työntekijät että vanhemmat kaipaavat varmasti keinoja miten vaikeita ja tunnepitöisiä asioita voisi käsitellä lapsen kanssa lapsen tasolla. Kaikilla vanhemmilla ei vält-

tämättä esimerkiksi taidot riitä selittää asiaa lapselle, ja kirjat voisivat tässä toimia apuna. Lisäksi tarinassa voi esimerkiksi olla joitain sellaisia asioita, joita lapsi jää mielessään työstämään ja ne tarinan herättämät ajatukset jäävät tavallaan kuin itämään. Nämä huomiot tukevat hienosti ajatusta voimaannuttavasta lastenkirjasta ja näin ollen ovat tutkimukseni kannalta mielestäni olennaisia.

Yksi haastateltavista nosti esiin myös sen, että nykyään lapsille tarjotaan monessa suhteessa niin sanottuja valmiita paketteja ja mielikuvituksen tuomaa leikkiä ja muuta on ehkä vähemmän ja vähemmän. Esimerkiksi television ja tietokonepelien sijaan voisi välillä lukea ja kuunnella tarinoita ja käyttää mielikuvitustaan. Lukeminen ja tarinointi siis tukevat myös lapsen mielikuvitusta.

Tämän päivän lastenkirjallisuus on haastateltavien mukaan runsaampaa ja monipuolisempaa, kuin mitä se oli esimerkiksi heidän omassa lapsuudessaan. Yksi haastateltavista kehui myös esimerkiksi nykykirjojen kuvitusta, joka on houkuttelevaa. Haastateltavat eivät kuitenkaan ole unohtaneet vanhempiaakaan kirjoja ja niitä luetaan lapsille myös edelleen lastenkin toiveesta. Esimerkiksi kirjaston lastenkirjahyllystä löytyy kuitenkin edelleen myös samoja kirjoja, kuin haastateltavien lapsuudesta kuten esimerkiksi Pupu Tupuna -kirjat tai satuja, kuten Punahilkka.

8.1.4 Perhetyön työmenetelmät

Haastattelujen tavoitteena oli myös selvittää, ovatko perhetyöntekijät käyttäneet kirjoja ja kirjallisuutta apuna työssään ja jos olivat niin missä tilanteissa ja oliko niiden käytöstä ollut apua. Nämä kysymykset linkittyvät osin edelliseen teemaan lastenkirjallisuus ja lukeminen sekä ajatukseen voimaannuttavasta lastenkirjasta. Perhetyön työmenetelmät teemana pitää sisällään myös muut toiminnalliset tai taidelähtöiset menetelmät ja niiden käytön. Toiminnallisten ja taidelähtöisten menetelmien käytöllä lapsille voidaan esimerkiksi tarjota erilaisia ilmaisukeinoja, kehittää vuorovaikutustaitoja ja tuottaa mielihyvää. Nämä kaikki tukevat voimaantumisen prosessia. Tästä syystä koetaan tutkimuksen kannalta tärkeäksi selvittää perhetyöntekijöiden suhtautumista toiminnallisten ja taidelähtöisten menetelmien käyttöön perhetyössä.

Työn kautta lukeminen tai kirjojen hyödyntäminen koski enimmäkseen tai kokonaan pikkulapsiperheitä. Tutkimus keskittyykin enemmän kuvakirjojen hyödyntämiseen ja tässä suhteessa oletuksena olikin, että lastenkirjallisuutta voitaisiin hyödyntää pienten lasten kanssa, ehkä alle kymmenvuotiaiden kanssa. Perhetyöntekijät eivät olleet käyttäneet kirjoja työssään mitenkään systemaattisesti aina tiettyssä tilanteessa vaan satunnaisesti sopivassa tilanteessa. Mukana on ollut joitakin tilanteita, joissa kirjoja on hyödynnetty apukeinona jonkin asian käsittelyssä. Tutkimuksessa on kyse mahdollisuuksien lisäämisestä ja kirjojen tai kirjaston palvelujen hyödyntämisestä yhtenä vaihtoehtona lisää, joten perhetyöntekijöiden toiminta tukee osaltaan tätä näkemystä.

Kirjojen käyttämiseen yhtenä työvälineenä liittyy olennaisesti myös muiden toiminnallisten tai taidelähtöisten menetelmien käyttö. Haastatteluissa käytettiin esimerkkeinä musiikkia, kuvataidetta, valokuvausta ja liikuntaa. Osa haastateltavista oli osallistunut PALMIKKO-hankkeen puitteissa järjestettyyn voimauttava valokuvaus koulutukseen ja se mainittiin ehkä uusimpana käytettynä menetelmänä. Voimauttava valokuvaus on osoittautunut mielekkääksi niin työntekijöille kuin perhetyön asiakkaillekin ja siitä on saatu positiivista palautetta. Valokuvauksen lisäksi perhetyöntekijät hyödyntävät muun muassa askarteluvälineitä, musiikkia, laulua, leikkiä, loruttelua ja niin edelleen, tilanteesta riippuen. Joissain ryhmissä on esimerkiksi musiikki tai satutuokioita tai esimerkiksi vuorovaikutustanssia vauvaryhmässä.

Toiminnallisten ja taidelähtöisten menetelmien hyödyntäminen riippuu aina perheestä, lapsen iästä ja perheen tilanteesta sekä käytettävissä olevista välineistä ja tietysti myös työntekijöiden omista vahvuuksista. Työntekijä hyödyntää mielellään sellaista keinoa, minkä kokee omakseen ja omaksi vahvuudekseen. Haastatteluissa tuotiin toiminnallisten menetelmien hyvinä puolina ja etuina esiin muun muassa se, että kaikilla ei ole kykyä kielellisesti ja keskustellen käsitellä elämässä tapahtuneita asioita ja toiminnallisten ja taidelähtöisten menetelmien avulla voi saada aikaiseksi paljon, jos keskusteleminen ei onnistu. Toisaalta, asioista jutteleminen voi luonnistua sitten tekemisen lomassa. Jos joku lapsi ei esimerkiksi uskalla puhua, niin hän voi ilmaista itseään piirtämällä tai askartelemalla. Haastateltavien mukaan toiminnalliset menetelmät nostavat myös itsetuntoa, kun onnistuu jossakin ja saa siitä kehuja. Tämän myötä voi myös saada rohkeutta puhua asioista. Tämä on

mielestäni hyvä esimerkki voimaantumisesta. Erilaisten viikonloppuleirien tai muiden sellaisten kautta lapset tai nuoret pääsevät myös kokemaan jotain sellaista mitä eivät ole ennen kokeneet. Perhetyöntekijät voivat myös ohjata asiakkaita myös erilaisiin kulttuuritapahtumiin, kuten esimerkiksi juuri kirjaston järjestämiin tapahtumiin, ja näin tarjota mieltä kohottavia elämyksiä.

8.1.5 Teemapaketit

Teemapaketit, joita voidaan myös kutsua esimerkiksi aihepaketeiksi, ovat kirjastojen kokoamia kirjapaketteja jostain tietystä aiheesta. Teemapaketti voi esimerkiksi sisältää kuvakirjoja, satukirjoja tai runokirjoja aiheista kuten ystävyys, tunteet tai erilaiset perheet. Tänä päivänä lastenkirjallisuutta ja etenkin kuvakirjoja ilmestyy aiheesta kuin aiheesta. Teemapaketteja voi luonnollisesti koota yhtä monesta aiheesta kuin on kirjojakin. Kurikan kaupunginkirjastossa on myös tarjolla erilaisia teemapaketteja, mutta ne kaipaavat päivitystä. Yhtenä tutkimuksen tavoitteena oli selvittää mistä aiheesta teemapaketteja olisi hyvä olla esimerkiksi perhetyön kannalta ja pohtia voisiko niistä kehittää Kurikan kaupunginkirjastolle uusia teemapaketteja. Tässä yhteydessä haastateltaville annettiin luettavaksi lista kuvakirjojen aihepiireistä (Liite 3). Listan aiheet oli poimittu Päivi Heikkilä-Halttusen kirjasta *Minttu, Jason ja Peikonhäntä: lasten kuvakirjoja kipeistä aiheista* (2010), jossa Heikkilä-Halttunen käy laajasti läpi ongelmälähtöistä kuvakirjatarjontaa aina 1970-luvulta 2010-luvulle saakka. Ongelmälähtöiset kuvakirjat käsittelevät lapsen arkeen liittyviä ohimeneviä tai pitkäkestoisempia vaikeuksia, kuten esimerkiksi mustasukkaisuus, avioero tai sairaudet. Myös teemapaketit liittyvät tutkimuksen lähtökohtana olevaan ajatukseen voimaannuttavasta lastenkirjasta ja siitä, miten kirjallisuuden avulla voidaan käsitellä lapsen tai perheen kohtaamia vaikeitakin asioita.

Annetusta listasta haastateltavat poimivat perhetyön kannalta sopivina tai tärkeinä aiheina muun muassa tunteiden käsittelyn tai ylipäänsä tunteet (niin positiiviset kuin negatiivisetkin), mustasukkaisuuden ja uudet sisarukset, erilaiset perheet (kuten uusperheet), kaikki kriisit, ongelmat nukkumaanmenon kanssa sekä maahanmuuttajat. Lista oli haastateltavien mielestä kattava ja varmasti kaikki siinä mainitut aiheet olisivat hyviä. Aiheiden käsittelyssä kirjan avulla voisi esimerkiksi päästä

paremmin alkuun aiheen käsittelyssä. Yksi haastateltavista mainitsi, että myös esimerkiksi terveydenhoitajat voisivat neuvolatyössä jonkin kiperän aiheen kanssa neuvoa vanhempia hyödyntämään tarpeen tullen tai yhtenä vaihtoehtona myös kirjaston palveluja ja esimerkiksi joitain tiettyjä kirjoja kyseessä olevasta aiheesta.

Haastateltavat kaipasivat myös kirjallisuutta ihan tavallisesta arjesta, kun kaikilla lapsilla ei ole kokemusta siitä, millaista tavallinen arki on. Kirjojen kautta voisi sitten antaa mallia siitä, millaista se voisi olla. Jotakin mallia siitä, mitä on tavallinen elämä. Haastattelussa tuli ilmi myös se, että voisi olla myös tavallaan oppaita vanhemmuudesta. Kuvakirjat voivat antaa oivalluksia myös vanhemmille. Yksi haastateltavista totesi tämän teeman ollessa puheenaiheena myös sen, että kansi ei aina anna oikeaa kuvaa kirjasta. Hän mainitsi joskus katsoneensa kirjan aiheen kanteesta ja kun kirjaa on alkanut lukemaan, on tullut tunne siitä, ettei sitä voikaan lapselle lukea. Kirjaan tulee siis tutustua kantta pidemmälle, ennen kuin sitä alkaa lapselle lukea.

Teemapaketti oli käsite, jota haastatteluissa tarkennettiin, toisessa haastattelussa heti kysymysasettelussa ja toisessa haastattelussa sen jälkeen, kun haastateltava totesi sen olevan nimenä tai terminä outo.

8.1.6 Yhteistyö kirjaston kanssa

Yksi tutkimuksen keskeisistä tavoitteista ja tutkimuskysymyksistä oli selvittää millaista yhteistyötä kirjasto voisi tehdä sosiaalitoimen tai perhekeskuksen kanssa perhetyön kannalta ja miten perhetyöntekijät voisivat hyötyä kirjaston palveluista työssään. Tavoitteena oli myös selvittää onko kirjaston ja sosiaalitoimen ja perhekeskuksen välistä yhteistyötä tehty esimerkiksi Kurikassa aiemmin. Haastattelun päätteeksi haastateltaville esitettiin vielä niin sanottu ideointikysymys, eli millaista yhteistyö näiden tahojen välillä voisi olla ja kokevatko he sen mahdolliseksi. Haastateltaville annettiin myös mahdollisuus esittää toiveita kirjastolle tai ehdotuksia mahdollisista palveluista, joiden he kokisivat olevan hyödyksi perhetyön kannalta.

Haastateltavien mukaan Kurikassa ei ole ollut mitään ennalta sovittua yhteistyötä sosiaalitoimiston tai perhekeskuksen ja kirjaston välillä perhetyöhön liittyen, lukuun

ottamatta joitain esimerkiksi äiti-lapsi-ryhmien kanssa tehtyjä tutustumisia kirjastoon. Tällaisistakin vierailusta on kulunut kuitenkin sen verran aikaa, että sitä ei meinattu heti muistaa. Joskus perhetyöntekijät ovat myös menneet asiakkaan kanssa tutustumaan kirjastoon ja pyytäneet esimerkiksi kirjastonhoitajaa kertomaan jostain asiasta tai esittelemään jotain. Aikaisemmista kokemuksista tällaisesta yhteistyöstä mainittiin myös sellainen, että jonkun ryhmän kanssa on käyty tutustumassa kirjastoon ja sitten kirjastosta on myös tultu lukemaan satuja eri ryhmille ja kertomaan ainakin kirjaston satutuokiosta. Joku haastateltavista kertoi myös omasta nuoruudestaan tai lapsuudestaan sen, että kun kirjastonhoitaja tuli esittelemään joitain uusia kirjoja, niin niihin heräsi tavallaan sellainen himo, että ”Haluan lukea tuon kirjan!”. Hänen mielestään juuri tällainen kirjojen esittely esimerkiksi joillekin ryhmille voisi olla ihan hyvä idea. Eli kirjavinkkaus voisi ainakin olla yksi varteenotettava vaihtoehto. Haastateltavat mainitsivat lisäksi sen, että Kurikan kirjasto tekee kuitenkin yhteistyötä ainakin SoPeVan eli avoimen päiväkodin kanssa.

Yhtenä toiveena, joka perhetyöntekijöillä on joskus ollut mielessä haastateltavat mainitsivat mahdollisuuden lainata sen päivän tai aiemmin viikolla ilmestyneiden lehtien saamisen aamulainaan. Äiti-lapsi-ryhmiä järjestetään aamuisin ja näitä lehtiä olisi sitten mukava lukea aamulla. Saman päivän lehtien lainaaminen olisi kuitenkin esimerkiksi Kurikassa hankalaa ja jopa mahdotonta, kun kirjaston lehtisali aukeaa ennen muun kirjaston aukeamista, ja päivän lehtien pitää luonnollisesti olla tuolloin paikalla. Muiden päivien lehtiä voisi kuitenkin lainata ja esimerkiksi vanhempia aikakausi- tai viikkolehtiä.

Haastateltavat ehdottivat esimerkiksi tyttö- ja poika-ryhmien tutustumiskäyntejä kirjastoon esimerkiksi jonkin tietyn teeman puitteissa. Ryhmän jäsenet ovat luultavasti koulusta jo käyneet tutustumassa kirjastoon, mutta lisää ei ole koskaan pahitteeksi, joku haastateltavista mainitsi. Koulusta tytöt ja pojat menevät kuitenkin yhdessä tutustumaan, mutta näissä ryhmissä tytöt ja pojat ovat erillisissä ryhmissä. Tilanne olisi tältä osin siis hieman erilainen. Ryhmille voisi myös opettaa kirjastonkäyttöä ja esimerkiksi sitä, miten kirjoja voi etsiä tai hakea kirjaston kokoelmatietokannasta. Yhtenä esimerkkinä mainittiin myös perheille suunnattu suunnistusreitti

kirjastoon, eli tavallaan aarteenetsintää. Tähän voisi löytää jotain valmiita malleja, mitä kirjastot ovat muualla tehneet.

Yksi asia, mihin joku haastateltavista mainitsi usein törmänneensä, oli lainauskieltoon joutuneet perheet tai vanhemmat. Kyseessä voi esimerkiksi olla vähävarainen perhe tai perhe, jolla voimavarat ovat niin vähäiset, ettei asioita ole pystytty hoitamaan. Näissä tapauksissa kynnyksellä mennä kirjastoon uudestaan voi olla hyvinkin korkea. Haastateltavan mukaan olisi hienoa löytää keinoja, miten tällaiset perheet saisivat uuden mahdollisuuden ja miten heidän osaltaan kynnyksellä mennä kirjastoon saataisiin madallettua. Haastateltava myös painotti sitä, että näissä tilanteissa tulee tietenkin opettaa, että asiat tulee hoitaa ja kirjoja ei voi jättää palauttamatta. Näissä tapauksissa etenkin lasten puolesta harmittaa, sillä heille mielellään soisi mahdollisuuden nauttia kirjaston palveluista. Yhtenä mahdollisuutena haastateltavat ehdottivat muun muassa sitä, että perheelle asetettaisiin esimerkiksi jokin rajoitus, että he saavat lainata esimerkiksi vain tietyn määrän kirjoja. Vaihtoehtoja sakkomaksujen hoitamiseen voisi olla esimerkiksi maksusitoumus (sosiaalitoimelta, toimeentulotuen kautta) tai jokin päivä tai viikko, jolloin sakot voisi kuitata esimerkiksi yhdellä eurolla. Jälkimmäiseen reagoiminen nopealla aikataululla voi toki olla hankalaa, sillä perhetyöntekijöillä voi olla kotikäyntejäkin harvakseltaan.

Yksi haastateltavista mainitsi myös sen, että yhteistyötä voisi tehdä myös sillä tavalla, että kirjaston tapahtumista tai joistain uusista palveluista voi laittaa esimerkiksi sähköpostia perhetyöntekijöille, niin he laittavat niistä tietoa eteenpäin asiakkaille ja muille yhteistyötahoille. Haastattelusta kävi ilmi, että mahdollisuuksia olisi varmaan enemmän kuin he osaisivat ajatella.

8.2 Kirjastotyöntekijöiden haastattelut

Tutkimusta varten haastateltiin lasten- ja nuortenkirjastotyötä tekeviä kirjastotyöntekijöitä Kurikan kaupunginkirjastossa ja Jalasjärven kunnankirjastossa. Alkuperäisen suunnitelman mukaan kirjastotyöntekijöitä oli tarkoitus haastatella vain Kurikassa, mutta koska sieltä ei saatu kuin yksi sopiva haastateltava kysyttiin haastateltavaa lisäksi Jalasjärven kirjastosta. Näin ollen haastateltavia oli yhteensä siis

kaksi lasten- ja nuortenkirjastotyöntekijää. Tarkoituksena oli tehdä molemmat haastattelut kasvotusten yksilöhaastatteluna, mutta aikatauluongelmien vuoksi toinen haastatteluista tehtiin sähköpostitse. Toinen haastatteluista tehtiin loka-kuussa 2014 ja toinen marraskuussa.

Haastattelumenetelmänä oli kirjastotyöntekijöidenkin osalta teemahaastattelu, ensisijaisesti yhdenmukaisuuden vuoksi. Nämä haastattelut tehtiin kuitenkin perhetyöntekijöiden haastatteluista poiketen yksilöhaastatteluina, sillä haastateltavat olivat eri paikkakunnilta ja heitä oli yhteensä vain kaksi. Kirjastotyöntekijöiden haastatteluun valittiin hyvin samanlaiset teemat kuin perhetyöntekijöidenkin haastatteluihin, mutta teemoja kirjastotyöntekijöiden haastatteluissa oli kuuden sijasta viisi. Myös näkökulma vaihtui perhetyöstä kirjastotyöhön. Myös kirjastotyöntekijöiden haastattelussa käytettiin apuna haastattelurunkoa (Liite 2). Jokaista teemaa kohden oli laadittu joukon kysymyksiä, joista haastattelujen aikana kysyttiin suurin osa edes jossain muodossa. Osa kysymyksistä jäi kysymättä sillä ne tulivat esiin haastattelun aikana jossain toisessa muodossa. Sähköpostitse tehtyyn haastatteluun karsittiin muutama kysymys pois, jotta siihen olisi helpompi vastata, sillä sähköpostitse jatkokysymysten ja tarkentavien selitysten antaminen olisi melko vaivalloista ja aikaa vievää. Myös näissä haastatteluissa teemojen käsittelyjärjestys poikkesi hieman haastattelurungossa esitetystä järjestyksestä.

Sähköpostitse tehtyyn haastatteluun lähetettiin haastattelukysymykset sähköpostitse. Kasvotusten tehtyä haastattelua varten kysymyksiä ei lähetetty etukäteen, mutta haastateltavalla oli tiedossa tutkimuksen aihe ja ainakin jossain määrin myös sen tavoitteet. Kirjastotyöntekijöiden haastatteluihin valitut teemat olivat taustoitus, kirjaston tarjoamat palvelut, lastenkirjallisuus ja lukeminen, teemapakit sekä yhteistyö sosiaalitoimiston ja/tai perhekeskuksen kanssa.

8.2.1 Taustoitus

Haastattelujen pohjaksi kerrottiin tutkimuksen aihe ja keskeiset tavoitteet. Taustoituksen toisena tarkoituksena oli selvittää haastateltavien nykyinen toimenkuva ja kuinka kauan he olivat nykyistä työtään tehneet. Kirjastotyöntekijöiltä kysyttiin myös millaista sisällöllistä koulutusta he olivat lastenkirjallisuuteen saaneet. Nämä

kysymykset toimivat esimerkiksi pohjana pohdinnalle siitä, millä tavoin työkokemus ja koulutus mahdollisesti vaikuttavat työntekijän käsitykseen lasten nykykirjallisuudesta ja lukemiseen.

Haastateltavat olivat olleet nykyisissä toimissaan jo pitkän aikaa, molemmat yli kymmenen vuotta. Haastateltavat vastasivat saaneensa jonkin verran koulutusta myös lastenkirjallisuuteen ja lastenkirjastotyöhön opintojensa aikana, mutta kuitenkin verraten vähän. Haastateltavista toinen myös vastasi, että täydennyskoulutusta on ollut koko ajan. Toinen haastateltavista oli sitä mieltä että koulutus on kuitenkin nykyään enemmän sisällön tuottamista ja muuta palvelun tuottamista, ja erityisesti kirjallisuuteen sitä ei juuri ole. Eli jos opiskelisi kirjallisuutta, niin lastenkirjallisuudestakin varmasti olisi kursseja. Koulutuspäivillä keskitytään kuitenkin enemmän lasten- ja nuortenkirjastotyön uusiin suuntauksiin. Toinen haastateltavista vielä lisäsi, että koulutuspäivillä esitellyt uudet ideat ovat käyttökelpoisempia isommissa kirjastoissa, joissa on erikoistunutta henkilökuntaa. Vinkkauskoulutusta toivottiin enemmän, kun sen käytännöt ovat kuitenkin jossain määrin muuttuneet, kun on tullut esimerkiksi KuMuKi-vinkkaus eli kuvan, musiikin ja kirjan yhdistävä vinkkaaminen.

8.2.2 Kirjaston tarjoamat palvelut

Haastattelun avulla oli tarkoituksena selvittää, millaisia palveluja kirjasto tarjoaa lapsiperheille ja miten lapsiperheet voisivat hyötyä kirjaston palveluista. Lisäksi tavoitteena oli selvittää miten hyvin lapsiperheet haastateltavan näkemyksen mukaan tuntevat ja käyttävät kirjaston palveluita. Taustalla oli ajatus siitä, miten asiakkaat voisivat hyötyä kirjaston palveluista rakentaessaan omaa elämäänsä.

Lapsille ja lapsiperheille kirjastopalveluista haastateltavat mainitsivat esimerkiksi satutuokiot ja nukketheateriesitykset, kirjastoautopalvelut, lukukampanjat, lastenkirjakokoelman ajantasaisuuden, muut aineistot kuten lastenmusiikin ja -elokuvat. Lisäksi tietenkin tarjotaan neuvontaa, mitä tarjotaan kaikille kirjaston asiakkaille.

Kysymykseen kirjaston palveluiden hyödyistä lapsiperheille, toinen haastateltavista mainitsi esimerkiksi perheen yhteisen retken kirjastoon, lasten kasvatusta tuke-

van kirjallisuuden, harrastuksia tukevan kirjallisuuden (esimerkiksi nuotit) sekä runsaan kirja-, musiikki- ja elokuva-aineiston maksuttoman käytön. Lisäksi lapsi tottuu asioimaan kirjastossa ja käyttämään kirjaston palveluja, kun hän pääsee käymään kirjastossa yhdessä perheensä kanssa. Tämä kaikki liittyy mielestäni olennaisesti siihen, miten kirjasto tarjoaa monipuolisesti ihmisen ja lapsiperheenkin hyvinvointia tukevia palveluita, mistä syystä se voisi myös perhetyön asiakkaille olla voimavaroja antava ja voimistava paikka.

Haastateltavien mukaan lapsiperheet ovat kirjaston suurkuluttajia, eräällä tapaa kirjastonkäyttäjien ydinjoukkoa ja lapset tulevaisuuden kirjastonkäyttäjiä. Kirjastossa työskennellään lapsiperheiden kanssa päivittäin heidän tarpeitaan palvellen. Lapsiperheet siis tuntevat kirjaston palvelut yleisesti hyvin. Toinen haastateltavista mainitsi myös sen seikan, että lapset on otettu huomioon myös kirjaston sisustuksessa tilojen antamien mahdollisuuksien puitteissa esimerkiksi pienten tuolien ja pöytien sekä matalien hyllyjen muodossa. Lisäisin tähän vielä esimerkiksi mahdolliset pehmolelut tai muut leikkivälineet sekä lastenosaston värityksen. Kirjaston palveluista tiedotetaan esimerkiksi Facebookissa, paikallislehdessä, kirjaston kotisivuilla, kunnan tapahtumakalenterissa, ovimainoksissa, kauppojen ilmoitustauluilla ja myös kirjastokäynnin yhteydessä.

8.2.3 Lastenkirjallisuus ja lukeminen

Kirjastotyöntekijät ovat myös lastenkirjallisuuden asiantuntijoita, vaikka eivät olisi erityisesti lastenkirjallisuutta tai kirjallisuutta yleensä opiskelleet. Haastattelun avulla pyrittiin selvittämään, miten kirjastotyöntekijät kuvailisivat tämän päivän kuvakirjaa tai muuta lastenkirjallisuutta, esimerkiksi sen teemojen ja tyylin perusteella. Lisäksi tavoitteena oli selvittää kirjastotyöntekijän näkemystä lastenkirjallisuuden tehtävistä ja lukemisprosessin hyödyistä. Kirjastonäkökulma tuli tässä teemassa esiin kysymyksessä siitä, miten kirjasto haastateltavien mielestä edistää lukuintoa. Teemana lastenkirjallisuus ja lukeminen on se, joka on lähimpänä tutkimuksen lähtökohdana olevaa ajatusta voimaannuttavasta lastenkirjasta.

Lastenkirjallisuuden tehtäviksi haastateltavat nimesivät lapsen kielentajun ja sanavaraston kehittämisen, hahmottamiskyvyn oppimisen, rytmittelyn, maailmankuvan

ja arvojen muodostamisen, ilmaisun ja mielikuvituksen kehittämisen, viihdyttämisen, jännityksen ja tiedon tarjoamisen, itseymmärryksen ja asioiden yhteyksien ymmärtämisen sekä esimerkiksi sen, että oppii tunnistamaan eri pintoja ja muotoja ja oppii tuottamaan omaa tekstiä ja sanoja.

Toinen haastateltavista piti erityisen tärkeänä loruttelua, rytmittelyä ja runojen lukemista lapsille. Haastateltavan mukaan ne toimivat erityisen hyvin pienten, alle kouluikäisten lasten kanssa, sillä he lähtevät riittelyyn helposti ja innokkaasti mukaan. Kouluikäisille olisi kuitenkin myös tärkeää muun kirjallisuuden lisäksi lukea myös runoja tai tarjota heille runoja luettavaksi.

Tämän päivän kuvakirjaa ja lastenkirjallisuutta yleensä haastateltavat kuvasivat runsaaksi esimerkiksi kuvakirjatuotannon osalta. Kuvakirjoja ilmestyy nykyään myös aiheesta kuin aiheesta. Toinen haastateltavista nosti muun muassa esiin tutkimukseni kannalta tärkeän asian, eli sen, että kirjoissa kuvataan perheen arjessa olevia kipeitäkin aiheita, kuten avioeroa, mielenterveysongelmia ja sairauksia. Lisäksi kirjoissa käsitellään myös arjen pulmatilanteita, kuten ongelmia nukkumaanmenossa, erilaisia pelkoja ja riitojen sovittelua. Kirjat ovat myös aikaisempaa moniarvoisempia, eli erilaisia perheitä ja ihmisryhmiä kuvataan hyväksyvästi. Esimerkiksi 1970-luvun tuotantoon verrattuna kirjoista on väistynyt alleviivaava opettaminen. Lastenkirjallisuus muuttuu samalla kun yhteiskuntakin muuttuu.

Tämän päivän lastenkirjallisuudessa on paljon huumoria ja tunteita ja esimerkiksi sarjakirjoja julkaistaan paljon sekä helppolukuisia kirjoja lukemaan opetteleville. Haastateltavat mainitsivat myös nykykirjallisuuden visuaalisuuden sekä esimerkiksi kuvituksen oivaltavuuden eli aikuinen lukija voi katsoa kuvaa ja tajuta siitä jotain sellaista mitä lapsi ei ymmärrä ja toisinpäin. Kirjat ja kuvitus ovat oivaltavia myös siinä suhteessa, että ne herättävät aiheensa puolesta ajatuksia ja keskustelua lapsen ja aikuisen välille. Toki tähän verraten ilmestyy myös paljon kirjallisuutta, joissa on ajateltu enemmän kaupallisuutta, kuin kirjan sisältöä ja itse tarinaa. Tällaisissa kirjoissa on esimerkiksi erittäin myyvä ja houkutteleva kuvitus, väritys ja niin edelleen. Toinen haastateltavista kuitenkin toivoi, että aikuiset panostaisivat lukuhetkeen lapsen kanssa ja valitsisivat myös sellaista luettavaa, joka voisi herättää keskustelua.

Lukemisprosessin hyödyt kulkevat pitkälti käsi kädessä lastenkirjallisuuden tehtävien kanssa ja haastatteluissakin tämä kävi ilmi. Lukemisen hyödyiksi laskettiin esimerkiksi sanaston karttuminen, lukutaidon kehittyminen ja itseilmaisun ja mielikuvituksen kehittyminen. Yksi tärkeimmistä lukemisprosessin hyödyistä on lapsen ja vanhemman vuorovaikutus, läheisyys ja yhdessä jaettu hetki ja siihen tulisi myös panostaa. Toinen haastateltavista mainitsi myös, että lukeminen antaa keinoja tunteiden hallintaan ja esimerkiksi ajanvietettä, ”kirjasta on seuraa, jos olemme yksinäisiä”. Kirjallisuuden ja lukemisen välityksellä voi myös tutustua erilaisiin ilmiöihin, vieraisiin maihin ja kulttuureihin, luontoon, ja niin edelleen.

Haastateltavien mielestä kirjasto edistää lukuintoa erityisesti koulun ja kirjaston yhteistyön kautta. Koululuokille järjestetään tutustumiskäyntejä kirjastoon ja esimerkiksi kirjavinkkausta. Päiväkoti-ikäisille kirjasto on sitten ehkä enemmän palveluntuottaja erilaisten tapahtumien ja esimerkiksi satutuokioiden kautta. Lukuintoa edistetään myös muun muassa erilaisten lukukampanjoiden ja kirjailijavierailijoiden kautta ja tietenkin myös kirjakokoelmalla ja uusilla kirjoilla.

8.2.4 Teemapaketit

Kirjastotyöntekijöiden haastattelussa teemapaketit ei ollut teemana yhtä tärkeä kuin perhetyöntekijöiden haastattelussa. Tarkoituksena oli lähinnä selvittää onko teemapaketeille kysyntää kirjastossa. Haastattelurunkoon oli suunniteltu enemmän kysymyksiä tästä teemasta, kuin mitä haastatteluissa lopulta esitettiin. Haastattelujen aikana teemaa ei koettu kyseisissä haastatteluissa niin tärkeäksi, sillä tavoite teemapakettien kehittämisestä ja ideoinnista oli Kurikan kirjaston kannalta jo selvillä ennen haastattelua.

Kurikassa on olemassa teemapaketteja eri aiheista, mutta ne eivät liiku kovin aktiivisesti. Niitä ei mitenkään erityisesti mainosteta ja ne ovat lisäksi varaston puolella tavallaan piilossa. Päiväkodit lainaavat niitä jonkin verran ja esimerkiksi joulupaketit liikkuvat joulun aikaan hyvin ja pääsiäisen aikaan. Haastateltavan mukaan paketit kaipaavat päivitystä ja ne olisi mukava saada kirjaston puolelle asiakkaiden näkyville. Jalasjärvellä kuvakirjoista on tehty lapsiperheiden arkea tukevia luetteloita eri aihepiireistä.

8.2.5 Yhteistyö sosiaalitoimiston ja/tai perhekeskuksen kanssa

Tutkimuksen keskeisimpiin tavoitteisiin kuului selvittää, millaista yhteistyötä kirjasto ja sosiaalitoimisto ja perhekeskus voisivat tehdä perhetyön kannalta ja miten perhetyöntekijät voisivat hyödyntää kirjaston palveluja työssään. Kuten perhetyöntekijöiden haastatteluissa, niin myös kirjastotyöntekijöiden haastatteluissa tavoitteena oli selvittää oliko kirjasto joskus tehnyt yhteistyötä sosiaalitoimen tai perhekeskuksen kanssa ja jos oli, niin millaista. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, kokevatko kirjastotyöntekijät yhteistyön mahdolliseksi.

Kummassakaan haastateltavien edustamassa kirjastossa ei ole tehty systemaattista yhteistyötä sosiaalitoimen tai perhekeskuksen perhetyön kanssa. Sekä Kurikassa että Jalasjärvellä on seurakunnan perhekerhoissa esitelty kirjoja ja kirjaston palveluja. Jalasjärvellä on myös esimerkiksi eri yhdistyksiä kutsuttu kokoontumaan kirjastossa ja esitelty kirjoja. Kurikassa tehdään kuitenkin yhteistyötä Kurikassa toimivan avoimen päiväkodin, SoPeVan kanssa.

Haastateltavat eivät osanneet muotoilla mahdollisen yhteistyön sisältöjä, mutta yhteistyöhön perhetyön kanssa oltiin mielellään valmiita perhetyön tarpeista lähtien.

8.3 Raision Lainaa kirjastosta perhevalmentaja –palvelu

Haastattelujen ulkopuolelta voidaan yhtenä kirjaston ja perhetyötä tekevien yhteistyömuotona mainita Raision kaupunginkirjaston yhteistyö Raision perhepalveluiden kanssa. Yhteistyön tuloksena elokuussa 2014 lanseerattiin *Lainaa perhevalmentaja kirjastosta* -palvelu, joka tarjoaa apua niin arkielämän pieniin kuin suuriinkin haasteisiin. Palvelu tavoittaa perheet helposti, kun se on siellä, missä perheetkin ovat. (Mäkinen-Önsoy 2014; Innokylä 2014.)

Perhevalmentajaklinikalla on lainattavissa 5-10 henkilöä. Mukana on perhetyön ammattilaisten lisäksi opiskelijoita sosiaalialalta. Perhevalmentaja on tavattavissa kirjastossa joka maanantai klo 17.00–18.00. Muina aikoina kirjaston henkilökunta opastaa perhevalmentajatilauksen kanssa. Raision kirjaston lastenosastolta löytyy

myös mobiililaitte, josta pääsee lainaamaan perhevalmentajan kotiin painamalla Pyydä apua -nappia. Sivulle pääsee suoraan myös QR-koodin kautta. Palvelun tunnukseksi on luotu niin sanottu ”sosiaaliagentti”-hahmo. (Mäkinen-Önsoy 2014.)

Idea palvelun toteuttamiseen oli lähtenyt kaupungin tavoitteesta auttaa perheitä yhä varhaisemmassa vaiheessa. Perhevalmentajien tavoitteena on tarjota nopeaa, mutkatonta ja maksutonta matalan kynnyksen ennaltaehkäisevää palvelua silloin, kun perhe sitä kokee tarvitsevansa. Tavoitteena on myös vähentää ongelmien kasautumista ja ihmisten ajautumista kalliisiin ja pitkäkestoisiin asiakkuuksiin, jotka johtuvat yleensä myöhäisestä auttamisesta. Yhteistyö kirjaston kanssa kuvaa hyvällä tavalla avun tarpeen tavallisuutta. Palvelu on aikaan ja paikkaan sitomaton mahdollisuus saada apua ja neuvontaa ongelmatilanteissa, entistä varhaisempaa tukea perheille, lapsille ja nuorille. Asiakkaat kokevat saavansa palvelut lähempää. Apu tulee helpommin ja vähemmällä vaivalla ja korjaavien palvelujen tarve ja kesto pienenee. Taustalla on myös voimaannuttava näkökulma, jolloin yleisen toiveikkuuden kasvaessa perheessä kasvaa tunne omasta toimijuudesta ja näin tulevia ongelmia on helpompi ottaa haltuun. (Mäkinen-Önsoy 2014; Innokylä 2014.)

Raision perhevalmentajat löytää osoitteesta <http://raisionperhevalmentajat.fi/>.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimuksen lähtökohtana oli ajatus voimaannuttavasta lastenkirjasta ja kirjallisuuden kautta tapahtuvasta voimaantumisenesta. Voimaantumisenessa on kyse omien voimavarojen löytämisestä ja vahvistamisesta sekä niiden käyttöönotosta ja tarvittavan muutosvoiman löytämisestä omasta itsestä. Tutkimuksella pyrittiin osoittamaan, että lastenkirjallisuuden avulla voidaan auttaa lasta ja hänen perhettään käsittelemään heitä askarruttavia tai ongelmallisia asioita ja aiheita laidasta laitaan. Kirjallisuus lähestyy lasta koskettavia asioita lapsen tasolla, joten syviäkin asioita voidaan käsitellä lapselle hellävaraisella tavalla. Kirjallisuus voi myös omalla tavallaan edistää tai lisätä lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja siten johtaa molemminpuoliseen voimaantumisen kokemukseen.

Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että perhetyöntekijät tuntevat kirjaston palvelut mielestäni riittävän hyvin ja niitä mainostetaan perhetyön asiakkaista ainakin pikkulapsiperheille aktiivisesti. Perhetyöntekijöillä oli myös hyvä käsitys lukemisprosessin hyödyistä ja lastenkirjallisuuden tehtävistä, sillä haastattelujen tulokset ovat tämän teeman suhteen hyvin verrattavissa teoriaosuudessa mainittuihin lastenkirjallisuuden tehtäviin sekä myös kirjastotyöntekijöiden näkemyksiin samasta aiheesta.

Perhetyöntekijät olivat käyttäneet kirjaston palveluja, lastenkirjallisuutta ja esimerkiksi oman alansa kirjallisuutta hyödyksi myös työssään. Kirjojen tai kirjaston palvelujen käyttö ei ollut mitenkään systemaattista, vaan se riippui aina perheen tarpeista ja perhetyön tavoitteista. Kirjaston palveluja käytetään, jos ne koetaan perheelle sopivaksi toimintatavaksi. Haastattelujen perusteella voidaan pohtia, perustuuko kirjojen hyödyntämättä jättäminen enemmän sille, ketkä ovat asiakkaita vai sille, millaisia työntekijöiden lukukokemukset ovat. Kirjoja ei ollut hyödynnetty esimerkiksi nuorten kanssa työskennellessä. Voidaan pohtia, ajattelevatko työntekijät, että eivät nuoret lue? Koska nuori ei lue, hänelle ei tarjota luettavaa, ja koska nuorelle ei tarjota luettavaa, hän ei lue. Tutkimuksessa käsitellyn kirjallisuuden käytön kohderyhmänä ovat pikkulapsiperheet, mutta nuorten kanssa voi hyödyntää nuortenkirjallisuutta tai esimerkiksi runoutta, sillä nuorille on lasten tavoin myös paljon täsmäkirjallisuutta erilaisista aiheista. Nuorten kanssa voidaan hyödyntää

myös muunlaisia kirjaston palveluja ja aineistoja, kuten esimerkiksi harrastekirjallisuutta, musiikkia, elokuvia, nuortenkirjallisuutta ja erilaisia tapahtumia, joita kirjasto järjestää. Kirjasto voisi myös järjestää nuorille esimerkiksi kirjavinkkausta jonkin tietyn teeman ympärille.

Teemapakettien osalta haastateltavat mainitsivat perhetyön kannalta sopivina tai tärkeinä aiheina muun muassa tunteiden käsittelyn (niin positiiviset kuin negatiivisetkin), erilaiset perheet, maahanmuuttajat ja kriisit. Tunteiden käsittelyyn liittyen esiin nousivat myös mustasukkaisuus ja uudet sisarukset. Teemapakettien suunnittelussa voisi heidän mielestään hyvin hyödyntää haastattelussa annettua listaa (Liite 3). Merkittävää on myös se, että haastateltavien mielestä kirjallisuus tavallisesta arjesta, voisi myös olla hyödyksi, sillä kaikilla lapsilla ei ole kokemusta siitä, millaista tavallinen arki on. Kirjojen kautta voisi sitten antaa mallia siitä, millaista se voisi olla.

Kirjasto on kunnan oma palvelu ja sen hyödyntäminen on siten myös edullinen vaihtoehto esimerkiksi perhetyöntekijöille ja tietysti myös perheille. Kirjastot ja perhetyö eivät olleet tehneet sovittua yhteistyötä ainakaan pitkään aikaan, mutta molemmat tahot olivat myönteisiä yhteistyölle, jos sellainen koetaan tarpeelliseksi. Perhetyöntekijöiden haastatteluissa nostettiin esiin esimerkiksi erilaisten ryhmien kirjastokäyntien järjestäminen sekä kirjastosuunnistus lapsiperheille. Perhetyöntekijöiden haastatteluissa kävi ilmi myös se, että vaikka kirjastoalalla varmasti monesti pidetään kirjastoa varsin matalan kynnyksen palveluna, se ei ole sitä kaikille. Perhetyön asiakkaana on perheitä, jotka ovat vähävaraisia tai joiden voimavarat ovat hyvin alhaiset ja jos tällainen perhe joutuu lainauskieltoon asioiden hoitamatta jättämisen vuoksi, kynnyks mennä kirjastoon uudelleen, voi nousta hyvinkin korkeaksi. Tällaisiin tilanteisiin toivottiin ratkaisuksi esimerkiksi jonkinlaisten lainamäärien rajoitusten asettamista lainauskiellon sijaan, jotta perheen lapsi pääsisi edelleen nauttimaan kirjaston palveluista. He pitivät kuitenkin tärkeänä myös sen opettamista, että asiat pitää hoitaa ja kirjat tietenkin palauttaa. Näissä tilanteissa perheen ja/tai perhetyöntekijä voivat yhdessä kirjaston kanssa pohtia ratkaisuja. Voisiko rajoitusten asettamista hyödyntää tai esimerkiksi sakkomaksujen hoitamista sosiaalitoimiston tuen avulla? Perhetyöntekijöitä voi myös informoida kirjaston ta-

pahtumista tai uusista palveluista, jotta he voisivat puolestaan välittää tietoa eteenpäin asiakkaille ja muille yhteistyötahoille.

Tutkimuksen tarkoituksena oli tavallaan perhetyöntekijän työkalupakin laajentaminen, mahdollisuuksien ja valintojen lisääminen, jos ei kirjallisuutta ja kirjaston palveluja ole ennen esimerkiksi huomattu hyödyntää. Kirja ei yksinään ratkaise ongelmaa eikä lukeminen sovi kaikille, mutta siitä voi olla merkittävästi apua joillekin. Kirjojen lukeminen ei myöskään ole terapiaa, mutta sillä voi olla terapeuttisia vaikutuksia ja se voi esimerkiksi keskusteluun ja yhdessä vietettyyn hetkeen liitettynä johtaa hyvinvoinnin lisääntymiseen, tarvittavaan muutokseen tai muutosvoiman löytämiseen.

Perhetyön tavoitteina on muun muassa perheen arjen sujumisen edistäminen ja hyvinvoinnin lisääminen. Varsinkin jälkimmäiseen kirjaston palvelut sopivat mielestäni hyvin. Perhetyön asiakkaat ovat monesti pikkulapsiperheitä, ja kirjastotyöntekijöiden haastatteluissa kävi hyvin ilmi, millä tavalla kirjaston palvelut voivat lasiperheille olla hyödyksi. Kirjasto tarjoaa perheen käyttöön esimerkiksi runsaan kirjamusiikki- ja elokuva-aineiston maksutta, lasten kasvatusta ja harrastuksia tukevan kirjallisuuden sekä esimerkiksi satutuokioita ja paljon muita tapahtumia. Perhe voi yhdessä tehdä retken kirjastoon, viettää siellä aikaa yhdessä ja näin myös totuttaa lasta asioimaan kirjastossa, jotta hän myöhemmin pystyy käyttämään kirjaston palveluja itsenäisesti. Näistä syistä näkisin, että perhetyöntekijät sekä myös neuvolan terveydenhoitajat voivat tarjota kirjoja ja kirjaston palveluita yhtenä mahdollisuutena perheille, kun perhe kaipaa apua.

Tutkimuksen suurimpina haasteina koin teoriapohjan laajuuden. Aineistoa piti tutkimusta varten etsiä niin perhetyön, lastenkirjallisuuden kuin kirjallisuusterapiankin saralta ja niiden avulla rakentaa pohjaa ajatukselle voimaannuttavasta lastenkirjasta. Aineiston rajaaminen oli haasteellista ja paljon hyvääkin aineistoa jäi tästä syystä hyödyntämättä. Myös teemahaastattelujen järjestämisessä oli omat haasteensa, sillä perhetyöntekijöiden kiireisten aikataulujen vuoksi haastatteluajoja oli hankala saada järjestymään. Ryhmähaastattelu koitui lopulta hyväksi ratkaisuksi. Haastattelujen ajankohta venyi myös suunniteltua pidemmäksi ja haastattelujen läpikäymiseen oli vähemmän aikaa. Tutkimus on ajankohtainen, sillä tulevan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutoksen (sote-uudistus) myötä mo-

niammatilliselle ja yli hallintorajojen ulottuvalle yhteistyölle ja ennaltaehkäisevälle työlle on lisääntyvää tarvetta. Rasion *Lainaa kirjastosta perhevalmentaja* -palvelu osoittaa, että kirjaston ja sosiaali- ja terveystoimen yhteistyötä on mahdollista järjestää. Jatkossa tai tähän tutkimukseen liittyen voitaisiin JIK-alueella tehdä kirjaston ja sosiaalitoimen yhteistyönä esimerkiksi kirjallisuuskatsaus voimaannuttavista lastenkirjoista tai ongelmalähtöisestä lastenkirjallisuudesta.

LÄHTEET

- Apo, S. 2001. Klassinen satutraditio. Teoksessa: M. Suojala & M. Karjalainen (toim.) *Avaa lastenkirja!: johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön*. Helsinki: Lasten Keskus, 12–30.
- Arvola, P. & Mäki, S. 2009a. Mitä lasten ja nuorten kirjallisuusterapia on? Teoksessa: S. Mäki & P. Arvola (toim.) *Satu kantaa lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1*. Helsinki: Duodecim, 12–21.
- Arvola, P. & Mäki, S. 2009b. Satu hoitaa lapsen mieltä. Teoksessa S. Mäki & P. Arvola (toim.) *Satu kantaa lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1*. Helsinki: Duodecim, 22–44.
- Bardy, M. & Känkänen, P. 2005. *Omat ja muiden tarinat: ihmisyyttä vaalimassa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi. 2010. *Minttu, Jason ja Peikonhäntä: lasten kuvakirjoja kipeistä aiheista*. BTJ, Helsinki.
- Heinimaa, E. 2001. Kuvakirjat lapsen ja aikuisen maailmassa. Teoksessa: M. Suojala & M. Karjalainen (toim.) *Avaa lastenkirja!: johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön*. Helsinki: Lasten Keskus, 142–164.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hokkanen, L. 2009. Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa: M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Innokylä. 2014. Lainaa kirjastosta perhevalmentaja-palvelu. [Verkkosivu]. [Viitattu 30.11.2014]. Saatavana: <https://www.innokyla.fi/web/verstas1057865/etusivu/-/verstas/perustiedot>
- JIK Ky.a. Ei päiväystä. Etusivu – JIK-peruspalveluliikelaitoskuntayhtymä. [Verkkosivusto]. [Viitattu 18.10.2014]. Saatavana: <http://www.jikky.fi/>
- JIK Ky.b. Ei päiväystä. Perhekeskuksen toimintamalli. [Verkkosivu]. [Viitattu 18.10.2014]. Saatavana: http://www.jikky.fi/potilaat_asiakkaat_ja_laheiset/lapsille_nuorille_ja_aikuisille/perhekeskukset_neuvolat/lastenneuvola/perhekeskus_toimintamalli
- Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2012. *Perheen parhaaksi: perhetyön arkea*. 2. uud. p. Helsinki: Edita

- Karasma, K. & Suvilehto, P. 2014. Ihmejuttuja ja tavattomia tarinoita: lasten ja nuortenkirjallisuuden maailma. Helsinki: Avain.
- Kirjastot.fi. Ei päiväystä. Suomen yleisten kirjastojen tilastot: perustilastot. [Verkkosivu]. [Viitattu 20.11.2014]. Saatavana: <http://tilastot.kirjastot.fi/fi-fi/perustilastot.aspx?AreaKey=Y2013T1N1>
- Kivilaakso, S. 2010. Suomalaisen sadun varhaisia kehityslinjoja. T. Kolu (toim.) Suomalainen satu osa 1: kehittäjiä ja kehityslinjoja. Helsinki: BTJ, 9–21.
- Kolu, K. 2010. Yksilöitä, yhteisöjä, aatteita ja utopioita: eli mistä oikein kertookaan suomalainen satu. Teoksessa: K. Kolu (toim.) Suomalainen satu osa 1: kehittäjiä ja kehityslinjoja. Helsinki: BTJ, 85–132.
- Kåreland, L. 2001. Möte med barnboken: linjer och utveckling i svensk barn- och ungdomslitteratur. Ny rev. utg. Stockholm: Natur och Kultur.
- Känkänen, P. 2006. Taidelähtöiset työmenetelmät lastensuojelussa. Teoksessa: Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö: kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 129–148.
- Linnainmaa, T. 2005. Mitä kirjallisuusterapia on? Teoksessa S. Mäki & T. Linnainmaa (toim.) Hoitavat sanat: opas kirjallisuusterapiaan. Helsinki: Duodecim, 11–25.
- McCarty-Hynes, A. & Hynes-Berry, M. Bibliotherapy - The interactive process: a handbook. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Mäkinen-Önsoy, K. 19.8.2014. Rasion kirjastosta voi lainata perhevalmentajan. [Verkkosivu]. Kaupunki uutiset. [Viitattu 30.11.2014]. Saatavana: <http://www.kaupunkiutiset.fi/index.php/layouts/item/67973-ration-kirjastosta-voi-lainata-perhevalmentajan>
- Nikolajeva, M. 2002a. The verbal and the visual: the picturebook as a medium. Teoksessa: R.D. Sell (ed.) Children's literature as communication: The ChilPA project. [Verkkokirja]. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 85–108. [Viitattu 7.11.2014]. Saatavana Ebrary-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Nikolajeva, M. 2002b. Growing up: the dilemma of children's literature. Teoksessa: R.D. Sell (ed.) Children's literature as communication: The ChilPA project. [Verkkokirja]. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 111–136. [Viitattu 7.11.2014]. Saatavana Ebrary-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Nurminen, K-M. 2013. Elämä jäsentyy taiteen keinoin: taidelähtöiset menetelmät haastavat perinteisen sosiaalityön. Perhehoito (6), 10–11.

- PALMIKKO-hanke: hankeraportti. Kokouksen JK 26.9.2014 pöytäkirjan §110 liitteet. [Verkkosivu]. [Viitattu 05.11.2014]. Saatavana: <http://jik.ktweb.fi/ktweb/>. Haku kokouksen päivämäärän perusteella.
- Perttula, M. 2013. Uusin voimin. *Tehy* (15), 31–33.
- Pihlajamäki, V. 2014. Projektikoordinaattori. Kurikan Perhekeskus. Haastattelu 15.10.2014.
- Pohjola, K. 2005. Perhe ja lapsen perhe. Teoksessa: M. Reijonen (toim.) *Voimaa perhetyöhön: arjen tuki ja ammatilliset verkostot*. Jyväskylä: PS-kustannus, 43–58.
- Reijonen, M. 2005. ”Mitä työtä se perhetyö oikein on?": ammattina perhetyöntekijä. Teoksessa: M. Reijonen (toim.) *Voimaa perhetyöhön: arjen tuki ja ammatilliset verkostot*. Jyväskylä: PS-kustannus, 7–13.
- Rhedin, U. 2001. *Bilderboken: på väg mot en teori*. 2. rev. uppl. Stockholm: Alfabeta. Skrifter utgivna av Svenska barnboksintitutet 45.
- Rönkkö, L. & Rytkönen, T. 2010. *Monisäikeinen perhetyö*. WSOY.
- Savolainen, M. 2008. *Maailman ihanin tyttö: the loveliest girl in the world*. Englannin kielen käännös Pilviriikka Taipale ja Don McCracken. Helsinki: Blink Entertainment.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5.uud.p. Helsinki: Tammi.
- Vilén, M., Hansen, M., Janhunen, T., Kytöpuu, K. Salo, S., Seppänen, P., Seppänen, S. ja Tapio, N. 2010. Perhe ja perhetyö. Teoksessa: M. Vilén P. Seppänen, N. Tapio & R.Toivanen (toim.) *Kohtaamisia lapsiperheissä: menetelmiä perhetyöhön*. Helsinki: Kirjapaja, 10–58.
- Ylönen, H. 2000. *Loihditut linnut: satujen merkitys lapselle*. Helsinki: Tammi.
- Ylönen, H. 2003. *Kuljettiin siniseen puutarhan – satu ja todellisuus lastenkirjoissa*. Teoksessa: J. Erkkilä, T. Holmberg, S. Niemelä & H. Ylönen (toim.) *Surevan lapsen kanssa*. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura, 125–162.
- Ylönen, H. 2005. *Satulinnan saleissa: opitaan arvoja satujen ja laulujen avulla*. Helsinki: Tammi.
- Ylönen, H. 2007. *Satulaivan matkassa: Sadut lapsen apuna vanhempien erotessa*. Tampere: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelurunko: perhetyöntekijät

Liite 2. Haastattelurunko: kirjastotyöntekijät

Liite 3. Lista teemapakettien aiheista

LIITE 1: Haastattelurunko: perhetyöntekijät

1. Taustoitus

- Tutkimuksen tavoitteet ja haastattelun merkitys
- Mikä on toimenkuvasi ja kuinka kauan olet tehnyt nykyistä työtäsi?
 - ennaltaehkäisevä perhetyö / lastensuojelun perhetyö

2. Kirjaston palvelujen käyttö

- Käytätkö kirjaston palveluja vapaa-ajalla?
- Käytätkö kirjaston palveluja apuna työssäsi?
- Miten hyvin koet perhetyön asiakkaiden tuntevan kirjaston palveluita?
- Käyttävätkö asiakkaat kirjaston palveluita?
 - Kyllä: Mitä palveluja? Miten paljon?
 - Ei: Mistä uskot sen johtuvan?

3. Lastenkirjallisuus ja lukeminen

- Mikä on oma suhteesi kirjallisuuteen? (esim. kuinka paljon luet itse)
 - Mikä on suhteesi lastenkirjallisuuteen? (esim. luetko omille lapsille)
 - Kuinka hyvin tunnet lasten nykykirjallisuutta?
- Mitkä ovat mielestäsi lastenkirjallisuuden tehtävät?
- Mitkä ovat mielestäsi lukemisprosessin hyödyt?

4. Perhetyön työmenetelmät

- Oletko käyttänyt kirjoja/kirjallisuutta apuna työssäsi?
 - Kyllä: Miksi? Miten? Missä tilanteissa? Onko kirjoista ollut apua?
 - Ei: Mistä syystä ei?
- Onko käyttänyt muita toiminnallisia tai taidelähtöisiä menetelmiä apuna työssäsi? (musiikki, kuvataide, valokuvaus, tanssi, liike, elokuva, leikit, pelit, yms.)
 - Kyllä: Miksi? Miten? Missä tilanteissa? Onko niistä ollut apua?
 - Ei: Mistä syystä ei?
- Voisitko käyttää toiminnallisia tai taidelähtöisiä menetelmiä apuna työssäsi?
- Mitä niiden käyttäminen vaatisi? (koulutus, neuvonta, resurssit)

5. Teemapaketit

- Ovatko kirjaston tarjoamat teemapaketit sinulle tuttuja?
 - Kyllä
 - Ei: Mistä uskot sen johtuvan? (sijoittelu, tiedotus, opastus)
- Mistä aiheista teemapaketteja olisi mielestäsi hyvä olla perhetyön kannalta?

6. Yhteistyö kirjaston kanssa

- Onko sosiaalitoimisto/perhekeskus tehnyt yhteistyötä kirjaston kanssa?
- Onko yhteistyöstä kirjaston kanssa ollut puhetta/toiveita? (kummankaan puolelta)
- Koetko yhteistyön mahdolliseksi? (esim. jonkin projektin/hankkeen muodossa)
- Millaista yhteistyötä kirjaston ja sosiaalitoimen tai perhekeskuksen välillä voisi olla? Ideointikysymys
- Onko sinulla toiveita kirjastolle?
 - palvelut, aineisto, yms.

LIITE 2: Haastattelurunko: kirjastotyöntekijät

1. Taustoitus

- Tutkimuksen tavoitteet sekä haastattelun merkitys
- Kuinka kauan olet tehnyt työtä lasten- ja nuortenosastolla
- Millaista sisällöllistä koulutusta olet saanut lastenkirjallisuuteen

2. Kirjaston tarjoamat palvelut

- Mitä palveluja kirjastosi tarjoaa lapsiperheille?
- Missä yhteyksissä / miten työskentelet lapsiperheiden kanssa?
- Miten hyvin koet lapsiperheiden tuntevan kirjastosi palveluja?
- Millä tavoin kirjastosi palveluista tiedotetaan lapsiperheille?
- Ovatko palvelut mielestäsi helposti saatavilla? (maksuttomuus, itsepalvelu, opastus)
- Millä tavoin lapsiperheet voisivat mielestäsi hyötyä kirjaston palveluista? (Kuinka asiakkaat voisivat saada enemmän hyötyä kirjastosta rakentaessaan omaa elämäänsä)

3. Lastenkirjallisuus ja lukeminen

- Mitkä ovat mielestäsi lastenkirjallisuuden tehtävät?
 - ensikirjat, katselukirjat, kuvakirjat, sadut, runot
- Onko lastenkirjallisuuden tehtävä mielestäsi muuttunut? Miten se on muuttunut?
- Miten kuvailisit tämän päivän (2010-luvun) kuvakirjaa?
 - teemat, tavoitteet, tyyli
- Eroaako tämän päivän kuvakirja mielestäsi vanhemmista kuvakirjoista? (esim. 70-80 -luku) Millä tavoin?
- Mitkä ovat mielestäsi lukemisprosessin hyödyt? Miksi lapselle kannattaa lukea?
- Miten kirjasto mielestäsi edistää lukuintoa? Miten tämä näkyy kirjastossasi?

4. Teemapaketit

- Onko kirjastossasi teemapaketteja? Jos on,
 - minkä verran?
 - mistä aiheista?
- Onko kirjastosi teemapaketeille kysyntää? / Lainataanko teemapaketteja?
 - Ketkä lainaavat?
 - Miksi ei lainata?
- Pitäisikö teemapaketteja mielestäsi kehittää? Miten?
- Mistä aiheista teemapaketteja olisi mielestäsi hyvä olla perhetyötä ajatellen?

5. Yhteistyö sosiaalitoimiston / perhekeskuksen kanssa

- Onko kirjastosi tehnyt yhteistyötä sosiaalitoimiston kanssa?
 - Jos on, minkälaista? Missä yhteydessä?
- Onko yhteistyöstä sosiaalitoimiston kanssa ollut puhetta/toiveita? (kummankaan puolelta)
- Koetko yhteistyön mahdolliseksi? (esim. jonkin projektin/hankkeen muodossa)
- Millaista yhteistyötä kirjaston ja sosiaalitoimen välillä voisi olla? Ideointikysymys

LIITE 3: Lista teemapakettien aiheista

Heikkilä-Halttunen: Minttu, Jason ja peikonhäntä: lasten kuvakirjoja kipeistä aiheista (2010)

1. Lapsi ja aikuinen tunnekoulussa
2. Itsetuntotarinoita
3. Lapsuuden ja aikuisuuden törmäyksiä
4. Rakkautta ja rajoja
5. Eettisiä kasvatuskysymyksiä
6. Uudet taidot ja itsenäistyminen
 - a. Siisteyskasvatus ja tutista luopuminen
 - b. Yökyläily
 - c. Kotihoidosta päivähoitoon ja kouluun
7. Sosiaalisen elämän aakkosia
8. Seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus
9. Mustasukkaisuus ja uudet sisarukset
10. Ongelmia nukkumaanmenon kanssa ja mörköjä sängyn alla
11. Muut pelot ja tunteiden hallinta
12. Suvaitsevaisuus
13. Kansallinen identiteetti, maahanmuuttajat ja traumaattiset kokemukset
14. Erilaiset perheet
15. Adoptio
16. Isovanhemmat ja lapsenlapset
17. Kriisejä perheessä
 - a. Aikuinen sairastaa
 - b. Avioero

- c. Pienempiä, ohimeneviä ongelmia perheessä
- d. Toimeentulo
- e. Perheriidat
- f. Ruokailu

18. Erilainen lapsi

19. Lapsi sairastaa

- a. Krooniset sairaudet
- b. Hoitotoimenpiteet ja lääkäripelko
- c. Liikuntavammaisuus
- d. Syöpäsairaudet
- e. Lapsen mielenterveyden häiriöt
- f. Ohimeneviä vaivoja ja tartuntatauteja

20. Elämästä ja kuolemasta

- a. Vanhuksen kuolema
- b. Vanhemman/aikuisen kuolema
- c. Lapsen kuolema
- d. Lemmikkieläimen kuolema